

IZVJEŠTAJ SA JAVNE RASPRAVE

DPP ZA PROSTOR VIŠENAMJENSKIH AKUMULACIJA NA RIJECI MORAČI

Vlada Crne Gore, saglasno Zakonu o uređenju prostora i izgradnji objekata („Sl.listCG“, br 51/08) i Prostornom planu Crne Gore do 2020 („Sl.listCG“, br 24/08) donijela je Odluku o izradi Detaljnog prostornog plana za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači („ Sl. list CG“ br.63/08) i izradi Strateške procjene uticaja na životnu sredinu za ovaj DPP.

Cilj izrade DPP je da se stvore uslovi za izgradnju višenamjenskih akumulacija kroz izradu relevantne studijske, analitičke i planske dokumentacije, kojom će se integralno sagledati i analizirati svi elementi namjene i organizacije korišćenja prostora, a u cilju zaštite i podsticanja daljeg ukupnog razvoja ovog područja. Planom će se utvrditi optimalni razmjestaj aktivnosti, fizičkih struktura i stanovništva na području uticaja budućih višenamjenskih akumulacija, uz uvažavanje ekonomskih, tehničko-tehnoloških, prostorno funkcionalnih kriterijuma i principa održivog razvoja.

Detaljnim prostornim planom za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači (DPP) će se obezbijediti jasna vizija za budući karakter ovog prostora kao područja od posebnog značaja za izgradnju infrastrukturnih objekata neophodnih za dalji razvoj lokalnih zajednica i cjelokupne Crne Gore. Plan će doprinijeti i privlačenju investicija od strane međunarodnih finansijera i promotera u okviru kontrolisanog planskog okvira.

U tenderskoj proceduri izabran je Obradivač planskog dokumenta Konzorcijum kompanija Urbi Montenegro d.o.o (Podgorica), WINsoft d.o.o (Podgorica), Geateh (Slovenija) i Geos (Austrija).

Izrada Strateške procjene uticaja na životnu sredinu (SEA) povjerena je COWI-u iz Norveške, koja je jedna od vodećih konsultantskih grupa u Evropi. Izradu je donirala Norveška Vlada.

SEA je rađena u skladu sa novim crnogorskim Zakonom o strateškoj procjeni uticaja koji je harmonizovan sa Direktivom 2001/42/EC, kao i na osnovu odgovarajuće metodologije, principa i međunarodne najbolje prakse iz EU i propisima Svjetske banke.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine kao nosilac pripremnih poslova na izradi i donošenju ovog planskog dokumenta, je, nakon pribavljenih pozitivnih mišljenja od nadležnih organa na Nacrt plana i prihvatanja istog 16. februara 2010. godine, od strane Savjeta za izgradnju hidroelektrana na Morači, dostavilo Vladi Nacrt DPP-a na razmatranje i utvrđivanje. Strateška procjena uticaja na životnu sredinu koja je saglasno zakonu rađena istovremeno sa planskim dokumentom dostavljena je takođe Vladi na razmatranje.

Vlada Crne Gore je 18. februara 2010. godine, utvrdila Nacrt Detaljnog prostornog plana za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači, razmotrila Nacrt Izvještaja o

strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu za ovaj DPP i prihvatila Program održavanja javne rasprave u trajanju od 30 dana.

Polazeći od važnosti koju ovaj dokumenat ima za dalji razvoj Crne Gore, neophodno je bilo stvoriti uslove da u cijeloj proceduri aktivno participira što širi krug javnosti, uključujući stručne institucije, NVO sektor, medije, individualne eksperte itd.

Da bi se postigao cilj, trebalo je kvalitetno i sveobuhvatno pripremiti javnu raspravu. U vezi sa tim Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine je predložilo i isti predlog prihvaćen da se formira koordinacioni tim koji bi pomogao da se nesmetano ostvari neophodna koordinacija nadležnih ministarstava i ostalih subjekata, učesnika u javnoj raspravi, kao i kvalitetna razmjena informacija u procesu usvajanja DPP-a i SPU.

U saradnji sa Ministarstvom ekonomije, Glavnim gradom, Opštinom Kolašin, Univerzitetom Crne Gore i CANU, je dogovoreno da se u toku javne rasprave organizuju okrugli stolovi na kojima će nacrt planskog dokumenta i nacrt izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu biti prezentirani od strane Obrađivača, te pružiti odgovori i otkloniti dileme i nepoznanice koje su se stvorile u javnosti i prije upoznavanja sa ovim dokumentima. Zainteresovana javnost imaće priliku da se aktivno uključi i da svojim komentarima, sugestijama i nadasve argumentovanim kritikama i predlozima doprinese da dobijemo što bolji planski dokumenat.

Kako bi se obezbijedili optimalni uslovi za uvid zainteresovanih subjekata i davanje eventualnih sugestija, primjedbi i sl., Nacrt planskog dokumenta i Nacrt Strateške procjene uticaja na životnu sredinu su bili dostupni javnosti tokom cijelog trajanja javne rasprave, u Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne, Kolašinu u Skupštini Opštine Kolašin kao i na sajtu Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine.

Javna rasprava zvanično je otpočela 15. marta, 2010. godine, objavljivanjem u štampanom mediju koji se distribuira na teritoriji cijele Crne Gore, kao i na press konferenciji na kojoj su prisustvovali gotovo svi mediji. Okrugli stolovi kao i drugi skupovi upriličeni na temu izgradnje hidroelektrana i njihovog uticaja najavljivani su neposredno prije održavanja u elektronskim i šampanim medijima. Javna rasprava je trajala, saglasno zakonu, 30 dana , a završena je 13. aprila.

Međutim, neformalna javna rasprava počela je skoro mjesec dana prije formalnog početka, tačnije, odmah nakon utvrđivanja Nacrta DPP na Vladi CG 18. februara, kada je javnost obaviještena da su planska i druga dokumenta objavljena na sajtu nadležnog ministarstva i svima dostupna, da dokumenta mogu dobiti i u ministarstvu, te da svoje komentare na DPP i SPU mogu dostavljati na adresu ministarstva.

Zbog interesovanja lokalnog stanovništva sa područja koje je u zoni obuhvata plana, ocijenjeno je da iste treba upoznati o kakvim se planskim rješenjima radi, kako bi se mogli uključiti ravnopravno u javnu raspravu i uzeli učešća u raspravama na okruglim stolovima. U tom cilju održane su dvije radionice sa mještanima moračkog i rovačkog kraja, u mjestima Manastir Morača i Medjurječje. Uz podršku i aktivno učešće predstavnika opštine Kolašin, mještanima su o planu govorili predstavnici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, Ministarstva ekonomije i Obrađivača Plana.

Mještane je zanimalo što dobijaju a što gube izgradnjom HE na Morači, koje i koliko se područja potapa, što je sa njihovim domovima, putevima, ko će vršiti eksproprijaciju, država ili koncesionar, kolika će biti nadoknada za njihovu imovinu, gdje će se izmjestiti

groblja, što se planira u zoni akumulacije, koji su efekti izgradnje HE, što će se desiti sa Manastirom Morača, i sl.

Za radionice je vladalo veliko interesovanje, tako da je na svakoj bilo prisutno preko stotinu mještana. Podijeljen im je planski dokument kako bi se bolje pripremili za javnu raspravu i bili u mogućnosti da daju primjedbe, sugestije, predloge,... Mještani su zaista i iskoristili svoje pravo i aktivno učestvovali u javnoj raspravi, a njihovi predstavnici su učestvovali na večni okruglih stolova, pismenim putem dali su svoje komentare, zahtjeve, predloge ... .

U susret održavanju okruglih stolova, za novinare je 19. marta, od strane predstavnika Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, obrađivača DPP-a i predstavnika Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore održana prezentacija Nacrta detaljnog prostornog plana za sliv Morače i Klimatskog modela koji su uradili stručnjaci Hidrometeorološkog zavoda Crne Gore.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine organizovalo je 22. marta radionicu sa NVO koje se bave zaštitom životne sredine, a sa kojima Ministarstvo ima potpisan Memorandum o saradnji, kako bi se prezentovao DPP, SPU i Klimatski model. Zbog velikog interesovanja, prezentaciji su prisustvovali i predstavnici NVO koje nijesu potpisnice Memoranduma o saradnji.

Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine održalo je 24, 25 i 29 marta, sastanke sa predstavnicima WWFa i Green Home-a. Cilj sastanaka bio je bolje sagledavanje i razjašnjenje eventualnih problema u dokumentima koja su na javnoj raspravi, a koje su isticali predstavnici ovih organizacija.

Ministar uređenja prostora i zaštite životne sredine je 24 marta, upriličio, sastanak sa predstavnicima diplomatskog kora Crne Gore, a u cilju upoznavanja međunarodne javnosti sa onim što je Crna Gora preduzela i što preduzima kako bi se stvorile zakonske i druge pretpostavke za realizaciju projekta izgradnje HE na Morači i razvoja područja u slivu Morače. Diplomate su upoznate sa detaljima planskog dokumenta i strateške procjene uticaja i obaviješteni da je otpočela javna rasprava, koja predstavlja jedinstveni model koji omogućava da se izvrši kontrola dotada urađenog, kao i da se mobilisu svi relevantni društveni faktori u Crnoj Gori kako bi se pronašlo optimalno rješenje za integralni razvoj područja Morače i cijele Crne Gore.

Tom prilikom su upoznati i da je u sklopu programa pružanja savjetodavnih usluga za razvoj partnerstva privatnog i javnog sektora angažovana Međunarodna finansijska korporacija (IFC), kao glavni konsultant na ovom projektu. Savjetodavna uloga IFC-a usmjerena je na pomoć Vladi Crne Gore ne samo u pogledu izvodljivosti, već i strukturisanja kompletnog projekta. Tokom cijelog procesa, preko IFC-a, bili su uključeni i tehničko-ekonomski konsultant Poyry iz Švedske, kao i renomirani pravni konsultant Hunton & Williams iz Engleske. Preko donacije Vlade Kraljevine Norveške, finansiran je Nacrt Strateške procjene uticaja na životnu sredinu koji je uradila norveška firma COWI.

Predstavnici diplomatskog kora su iznijeli svoje komentare i sugestije i izrazili spremnost da pomognu Crnoj Gori pružanjem ekspertske pomoći za usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa evropskim.

U organizaciji Mitropolije crnogorsko-primorske, 25 marta, održan je multidisciplinarni okrugli sto u cilju što potpunijeg razmatranja i sagledavanja predloženih rješenja u DPP-u i njegovog uticaja na kulturnu baštinu, s posebnim naglaskom na Manastir Moraču.

Raspravi su prisustovali u ulozi domćina Njegovo Preosveštenstvo Mitropolit crnogorsko-primorski, monaštvo i sveštenstvo, stručnjaci iz različitih oblasti, istoričari umjetnosti, arheolozi, konzervatori, inženjeri, biolozi, ekolozi i dr., predstavnici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, Ministarstva ekonomije, Ministarstva kulture, Obrađivači Plana, NVO sektor, i ostala zainteresovana javnost.

Glavne sugestije iznijete od strane Mitropolije odnosile su se na: problem neusklađenosti planskih dokumenata sa ratifikovanim međunarodnim konvencijama i važećim Zakonom o zaštiti spomenika kulture i izostanak adekvatnih konzervatorskih mjera.

U toku Javne rasprave predstavnici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine i Ministarstva ekonomije i Obrađivača Plana odazivali su se svim pozivima za prisustvo na skupovima koje su organiziovale NVO na temu izrade DPP-a i izgradnje HE na Morači.

Jedan od takvih skupova u organizaciji Foruma zelenih, čije su članice NVO iz oblasti zaštite životne sredine, održan je 31 marta.

Sugestije koje su se čule na Okruglom stolu odnosile su se na ekonomsku procjenu gubitka biodiverziteta, mjere zaštite i opis postojećeg stanja, kao ključne segmente koje bi SEA trebala dodatno obraditi.

Forum NVO naglasio je da prema Zakonu o uređenju prostora izgradnji objekata, DPP i SEA moraju sadržati i ekonomsko-demografsku analizu i tržišnu projekciju, kao i mjere zaštite od prirodnih i tehničko - tehnoloških nesreća.

Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore se za vrijeme javne rasprave o Nacrtu Detaljnog prostornog plana višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, preko Naučnog savjeta kao savjetodavnog tijela Upravnog odbora, uključilo se u razmatranje pripremljenih materijala, a posebno Izvještaja o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu.

U tom smislu 30.03.2010. organizovana je zajednička sjednica Naučnog savjeta i Savjeta za vode Vlade Crne Gore na kojoj je sveobuhvatno razmatran Nacrt DDP-a i Izvještaja o SPU na životnu sredinu sa prevashodnim naglaskom na uticaj realizacije projekta izgradnje višenamjenskih akumulacija na prostor Nacionalnog parka Skadarsko jezero. Posebno je dat akcenat na očekivani uticaj promjene nivoa vodostaja jezera, ukupni vodni bilans i njihov uticaj na ekosistem, a naročito na ornitofaunu i ihtiofaunu kao najkarakterističnije predstavnike faune Skadarskog jezera.

Opsežna i stručna rasprava kao i mišljenja ornitologa i ihtiologa Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore ukazuju da ornitofauna, kao jedna vrlo značajna populacija

U stručnoj i kvalitetnoj diskusiji učesnika čulo se dosta predloga koji zavređuju razmatranje u daljem radu na planskom dokumentu..

Učesnici su pozvani da i svojim pismenim predlozima doprinesu da se u konačnom dođe do kvalitetnog planskog dokumenta.

Na Univerzitetu Crne Gore ocijenjeno da Nacrt Detaljnog prostornog plana za prostor na jezeru, i riblji fond, kao jedan od značajnih ekonomskih potencijala na Skadarskom jezeru, **neće biti ugrožena** izgradnjom hidroelektrana na rijeci Morači. Takođe je iznešeno

da izgradnja hidroelektrana neće izazvati značajan uticaj na bilans i oscilaciju voda u Skadarskom jezeru.

Na osnovu iznijetih mišljenja zaključeno je da planirane višenamjenske akumulacije neće bitnije uticati na prirodnu ravnotežu ekosistema Nacionalnog parka Skadarsko jezero.

Sjednici su prisustvovali predstavnici ministarstava i medija.

Javne rasprave u formi okruglih stolova organizovane su:

23.marta na Univerzitetu Crne Gore
24 marta u Opštini Podgorica
26 marta u Opštini Kolašin i
29 marta u Crnogorskoj akademija nauka i umjetnosti – CANU

Prije i tokom javne rasprave organizovane su i televizijske emisije, sa ciljem upoznavanja javnosti sa DPP, i to:

18.januara.	RTC	emisija „OTVORENO“
23. februara	TV MONTENA	emisija „OČI U OČI“
16. marta	TV VIJESTI	emisija „NAČISTO“
02. aprila	TV VIJESTI	emisija „PRIZMA“
02. aprila	TV ATLAS	emisija „FORUM“
13.aprila..	TV MONTENA	emisija „OČI U OČI“

Okrugli sto na Univerzitetu Crne Gore

Javna rasprava o Nacrtu detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je na Univerzitetu Crne Gore 23.03.2010., u Podgorici.

Univerzitet je bio u ulozi domaćina, sa rektorom kao predsjedavajućim okruglog stola. Predstavnici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine sa ministrom na čelu, Ministarstva ekonomije i Obradivača Plana i Strateške procjene uticaja, predstavili su planska rješenja, tehnička rješenja, ekonomske aspekte izgradnje HE na Morači, moguće uticaje na životnu sredinu, davali odgovore i komentare na diskusije učesnika u raspravi.

U dobro organizovanoj i posjećenoj raspravi učestvovali su profesori sa Univerziteta, stručnjaci iz pojedinih oblasti, studenti, NVO sektor, i ostala zainteresovana javnost.

Tokom rasprave svoje komentare, predloge i sugestije je iznijelo 11 učesnika, kako eminentnih stručnjaka sa Univerziteta, tako i mještana pojedinih moračkih sela. Ključna pitanja i sugestije koje su se izdvojile odnosila su se na:

- Tehnička rješenja na osnovu kojih je rađen DPP
- Infrastrukturu opremljenost sela nakon formiranja akumulacije
- Uticaj akumulacije na hidrološki režim rijeke Morače
- Uticaj akumulacija na biodiverzitet
- Alternativna rješenja.

višenamjenskih akumulacija na Morači i Strateška procjena uticaja na životnu sredinu predstavljaju dobru polaznu osnovu za potpunije sagledavanje pozitivnih i negativnih

uticaja planiranih brana, no da treba još poraditi na oba dokumenta, uzimajući u obzir predloge, komentare i sugestije koji su se čuli u toku rasprave.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Sistematizaciji komentara sa Javne rasprave.

Okrugli sto u Opštini Podgorica

Javna rasprava o Nacrtu detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je u Kulturno informativnom centru Budo Tomović, 24.03.2010, u Podgorici.

Glavni Grad je bio u ulozi domaćina, sa grdoneačelnikom kao predsjedavajućim okruglog stola.

Javnoj raspravi prisustvovali su predstavnici Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, Ministarstva ekonomije - Koordinator projekta, obradivači Plana i Strateške procjene uticaja, koji su predstavili planska rješenja, tehnička rješenja, ekonomske aspekte izgradnje HE na Morači, moguće uticaje na životnu sredinu, davali odgovore i komentare na diskusije učesnika u raspravi.

U dobro organizovanoj i posjećenoj raspravi učestvovali su stručnjaci iz pojedinih oblasti, NVO sektor, predstavnici moračkih sela i ostala zainteresovana javnost.

Tokom rasprave čule su se sugestije i predlozi 25 učesnika, kako stručnjaka u oblasti zaštite životne sredine, tako i zainteresovanog stanovništva Opština Podgorica i Kolašin.

Pitanja i sugestije odnosile su se na:

- Eksproprijaciju
- Procjenu rizika od potencijalnog pucanja brana
- Edukaciju i otvaranje novih radnih mjesta
- Alternativna rješenja
- Koncesiju
- Uticaj akumulacija na klimu
- Infrastrukturu opremljenost sela nakon formiranja akumulacije
- Benefite koje donose ove HE (cijena struje, demografija...)
- Zaštita pejzaža, prirodnih i kulturnih vrijednosti
- Zaštita Manastira Morače

Takođe je sugerisana potreba dopune postojeće ekonomske analize opravdanosti izgradnje akumulacija na rijeci Morači i njeno integriisanje u SPU.

U stručnoj i kvalitetnoj diskusiji učesnika čulo se dosta predloga koji zavređuju razmatranje u daljem radu na planskom dokumentu..

Učesnici su pozvani da i svojim pismenim predlozima doprinesu da se u konačnom dođe do kvalitetnog planskog dokumenta

Predstavnici Vlade, Glavnog grada i Obradivača su dalji sljedeće komentare:

Okrugli sto u Opštini Kolašin

Javna rasprava o Nacrtu detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je 26.03.2010. u Sali centra za kulturu, u Kolašinu.

Domaćin okruglog stola bila je Skupština Opštine Kolašin.

Javnoj raspravi koja je bila dobro organizovana prisustvovali su mještani moračkog kraja, stručnjaci iz pojedinih oblasti, NVO sektor i drugi zainteresovani građani. Komentari i sugestije koje su se čule od 22 učesnika javne rasprave, uglavnom su se odnosile na:

Koncesiona naknada za lokalnu samoupravu

Eksproprijacija

Lokalni putevi

Saobraćajna povezanost

Kulturno-istorijsko nasljeđe

Potencijalnu ugroženost područja Opštine Kolašin prilikom realizacije predmetnog plana.

Privredni razvoj

Predstavnici Vlade i Obradivača su odgovarali na pitanja diskutovana.

Građani i predstavnici Opštine Kolašin su podržali izgradnju hidro-energetskih objekata i korišćenja vodenog potencijala, imajući u vidu značaj energetike za sve razvojne planove. Ovu priliku su iskoristili da najave partnerstvo u realizaciji budućih hidroelektrana, sa zahtijevom za sanaciju klizišta Đuđevina, zaštitu Manastira Morače i izgradnju neophodne infrastrukture.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Sistematizaciji komentara sa Javne rasprave.

Okrugli sto u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti - CANU

Posljednja javna rasprava povodom Nacrta detaljnog prostornog plana za prostor višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači i Strateške procjene uticaja na životnu sredinu održana je 29.03.2010. u Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti – CANU, u Podgorici.

Javnom raspravom presjedavao je predsjednik Crnogorske akademije nauka, a prisustvovali su i predstavnici resornih ministarstava, Obradivači Plana i Strateške procjene uticaja, Njegovo Preosveštenstvo Mitropolit crnogorsko-primorski, predstavnici NVO sektora, stručna i ostala zainteresovana javnost.

Tokom izuzetno stručne i naučno utemeljene rasprave čule su se sugestije i predlozi 20 učesnika.

Osnovne preporuke koje su se čule u CANU-u odnosile su se na smanjenje kote hidroelektrane Andrijevo, potrebu sprovođenja programa monitoringa u svim fazama realizacije plana, ispitivanje rizika od mogućeg rušenja brana kao i opasnost od klizišta Đuđevina, kao i neophodnost dopune izvještaja SEA ekonomskom analizom isplativosti izgradnje četiri HE na rijeci Morači, koje je potencirano tokom svih održanih javnih rasprava.

Detaljan prikaz pitanja i sugestija sa javne rasprave dat je u Sistematizaciji komentara sa Javne rasprave.

Nacionalni savjet za održivi razvoj održao je 09. aprila sedamnaestu sjednicu na kojoj su članovi Savjeta upoznati sa Nacrtom DPP-a za prostor višenamjenskih

akumulacija na rijeci Morači i Izvještajem o SEA. U skladu sa sadržajem diskusije o prezentovanim dokumentima pripremljen je Dosije iznesenih mišljenja i sugestija koji je dostavljen Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine kao Naručiocu predmetnog Plana i Obradivaču DPP-a. Takođe, Kancelarija za održivi razvoj pripremila je i dostavila Vladi na upoznavanje Informaciju o toku i zaključcima Sedamnaeste sjednice NSOR.

SISTEMATIZACIJA FORMALNO POSTAVLJENIH PITANJA , SUGESTIJA, PREDLOGA ...

Tokom trajanja Javne rasprave od 15.3.2010 do 13.4.2010. godine, na adresu Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine, pristiglo je 40 formalnih-pisanih komentara, prigovora, predloga na Nacrt DPP, koji su, u zavisnosti od oblasti i tipa komentara, podijeljeni na 250 pitanja/komentara.

Na četiri (4)okrugla stola 4 okrugla stola, sistematizovano je 262 komentara, sugestija, pitanja i predloga od strane 78 učesnika.

Javna rasprava rezultirala aktivnim učešćem 125 učesnika (institucija i pojedinaca) sa 512 konkretnih zapažanja.

Kako bi čitaoci ovog Izvještaja bili upoznati sa primjedbama, sugestijama, predlozima, konstatacijama i kritikama ovog planskog dokumenta, opredijelili smo se da iste sve navedemo kako slijedi.

S obzirom da se značajan broj pristiglih pitanja, primjedbi, sugestija, konstatacija, ... , ponavlja ili su slične sadržine, jer se odnose na istu tematsku oblast, ocijenjeno je da se, u tim slučajevima, da objedinjen odgovor. Radi lakšeg traženja **odgovora** uz svako pitanje/komentar/predlog, naveden je broj grupe (**O.01, O.02 ....**) pod kojim je dat odgovor , objašnjenje na pitanje odnosno grupu pitanja na istu temu.

Društvo Rovčana "Gojak", Podgorica

1. Zašto nijesu korišćene katastarske podloge razmjere 1:2500 rađene 1981. godine, za potrebe izrade elaborata eksproprijacije?

grupa O.15

2. Kako je i na koji način riješeno putno povezivanje područja koja se nalaze van akumulacije na lijevoj obali Morače a koja su sada usmjerena na lokalni put Pjenavac - Sreteška Gora Prekobrđe kao jedinu vezu sa Kolašinom i Podgoricom. ?

grupa O.24

3. Na kojim lokacijama i kada je predviđeno izmještanje sadašnjih škola, crkve, groblja (navesti tačan naziv svih objekata) ?.

grupa O.14

4. Da li je u DPP-u sada data konačna trasa novog magistralnog puta Podgorica - Kolašin i na kojem je odstojanju od maksimalne kote vode ?

grupa O.24

5. Da li je predviđeno da se postupak eksproprijacije nepokretnosti (zemljište i objekti) koje obuhvata zona akumulacije, trasa izgradnje novog magistralnog puta i trase lokalnih puteva odmah po potpisivanju ugovora o gradnji i ko će biti obaveznik eksproprijacije. Smatarmo da posao eksproprijacije i plaćanja imovine treba da uradi država iz više razloga koje sada nebi navodili ?

grupa O.09

6. Da li je utvrđena dinamika_izvođenja radova na izgradnji brane i koliki je rok potreban za izgradnju brane i kompletne infrastrukture na teritoriji koja ostaje van akumulacije, koji su orijentacioni rokovi završetka ovih poslova ?

grupa O.05

MZ Trmanje, Kolašin

7. Dati povoljniji aspekt razvoja seoskog planinskog turizma, razvoj poljoprivrede i stočarstva. U tom smislu dopuniti tekst koji se odnosi na turizam (strana 59 - Rezime DPP).

grupa O.28

8. Treba dati veće obrazloženje značaja i opravdanosti izgradnje putnog pravca Blizna - Trmanje. Naime, ovaj putni pravac, prema STUDIJI "ODBRANA I CIVILNA ZAŠTITA" koju je uradio Univerzitet Cme Gore za potrebe izrade PP Crne Gore, tretiran je: da je od posebnog društvenog interesa sa aspekta vojnih potreba, da predstavlja zaobilaznicu povredljivih Platija u slučaju narušavanja prohodnosti Magistrale, da spaja dvije opštine i uključuje se na putne pravce: Vlahovići, Cerovica, Liješnje, Kapetanovo jezero, što je od izuzetnog značaja za razvoj seoskog i planinskog turizma.

grupa O.24

9. Kod detaljne razrade mreže lokalnih puteva (str. 30 i 106), ne pominje se postojeći putni pravac Melještak - u pravcu Vlahovića - Trmanja, kojeg je nužno planirati za opravku, s obzirom da se spaja sa putnim pravcem od Podgorice (Blizna - Trmanje).

grupa O.24

10. Sa aspekta turizma, značajno bi bilo Trmanje saobraćajno povezati sa sadržajem brane — Andrijevo, preko Lazina u dužini oko 4 km.

grupa O.24

11. Smatramo da je obaveza uraditi Studiju - Plan zaštite stanovništva nizvodno od brana na Morači, za slučaj njihove povredljivosti.

grupa O.22

Božidar Dožić, Kolašin

12. Zalaže se za poljoprivredu, vjetroelektrane i solarne kolektore, a protiv izgradnje hidroelektrana.

grupa O.22

Famos Montenegro, Cetinje

Da se ovim dokumentima i ugovorom sa budućim koncesionarom obezbjedi 1 % investicije koji bi bio opredijeljen za očuvanje kulturne baštine i to za:

13. Zaštita Manastira Morače

grupa O.19

14. Premještanje Danilovog mosta

grupa O.14

15. Arheološka istraživanja
grupa O.01

16. Dokumentovanje nematerijalne kulturne baštine
grupa O.19

17. Sakupljanje i otkup Etnografske građe
grupa O SEA

Grupa građana

Blažo Spahić, Jasna Radovic, Zarko Kostić

18. Biljana Gligorić -arhitektica/ izjavila je da smo već ostvarili EU normu (sa preko 20% učešća struje koja je dobijena iz obnovljivih izvora energije) zašto onda težimo povećanju proizvodnje?
grupa O.11

19. Koliko se može uštedjeti energetsom efikasnošću u narednih 5 godina i da li se može na taj način smanjiti potpuno uvoz?
grupa O.11

20. Da bi se smanjili gubici, šta treba i koliko uvoziti i zašto to ne piše u planu kada to pitaju?
grupa O.08

21. Koje će turbine biti ugrađene u elektrane i koliko one koštaju?
grupa O.26

Darko Radunović

22. Da li je tačno da se brane projektuju tako da ne postoji opasnost da se sruše usljed jačeg zemljotresa i da li je istraženo potencijalno klizište Đurđevina?
grupa O.26

23. Da li je tačno da se izgradnjom HE na Morači ne bi potopio kanjon rijeke Mrtvice i da li je DPP predvidio turističku valorizaciju ovog prelijepog kanjona?
grupa O.28

24. Kako će eventualna izgradnja HE na Morači uticati na cijenu električne energije i sigurnost snabdijevanja, s obzirom da će 2015. godinen tržište biti otvoreno i za domaćinstva?
grupa O.03

25. Da li se zna koliko će tačno trajati koncesija i u kakovom stanju nakon toga Koncesionar vraća elektrane državi?
grupa O.17

Mirjana Kalezic

26. S obzirom da će HE na Morači dovesti do izravnavanja proticaja vodotoka Morače, da li je tačno da će to imati pozitivan efekat na hidrološki režim i na biodiverzitet? Da li će i u kojoj mjeri biti moguće smanjiti poplave u reonu Skadarskog jezera?

grupa o SEA

27. Kakav je uticaj izgradnje HE na Morači na kvalitet vode i da li je SEA predvidjela izgradnju/unapređenje postrojenja za tretman otpadnih voda, kako bi se riješio problem netretiranih otpadnih voda iz naselja koja nisu priključena na javne sisteme za tretman otpadnih voda?

grupa O.30

28. Može li izgradnja HE na Morači pozitivno uticati na problem vodosnabdijevanja Podgorice i primorja?

grupa O.30

R. Jovanović

29. Ja razmišljam da li da se selim, jer se svi iseliše. Ako bi bile ove elektrane ja bih ostao, hoće li biti ove gradnje?

grupa O.23

30. Želim da prodam moje imanje u moračkom kraju-selo Medjurječje jer ga slabo koristim. Kako to mogu da uradim?

grupa O.21

31. moja djeca idu u OŠ.... kako će gradnja trajati 5 godina, postoji li mogućnost da se mi mještani uključimo u rad. Inače, imao bih sobe za izdavanje za ljude koji će doći da rade pa bih ponudio smještaj a proizvodim i dobru hranu?

grupa O.31

Svetlana Mišković

32. Zašto se toliko čeka da se realizuje neki energetski objekat u CG. Hoće li se tačno predvidjeti dinamika u kojem to treba da se uradi?

grupa O.05

33. Smatram da je previše stavljeno turističkih kapaciteta i predlažem da se to još jednom sagleda i popravi.

grupa O.28

34. Velike akumulacije utiču i na klimatske promjene. Koliko u ovom slučaju i da li zbog blizine Bjelasice mogu uticati negativno na snijeg?

grupa O.16

35. Govori se o cijeni električne energije, to je važno za građane CG, kakvi su planovi oko toga?

grupa O.03

36. Predlažem da se plan i ekološka studija dopune sa izvodom iz PP Države NSOR i Strategije energetike - gdje su osnovni bilansi ?

grupa O.07

37. Kako će se zaštititi spomenici kulture i da li su uopste svi popisani?

grupa O.19

38. Poseban uticaj na biodiverzitet?

grupa O.02

Zaseok Jasenov Do

39. Zahtjev gradjana zaseoka Jasenov Do da se saobraćajno priključe na izmještenu magistralu nizvodno od XE "Andrijevo". Stanovnici zaseoka Jasenov Do zahtijevaju da se u okviru izrade Detaljnog prostornog plana XE »Andrijevo«, Jasenov Do, saobraćajno priključi na izmještenu magistralu na pogodno mjesto nizvodno od brane XE »Andrijevo«, tačnije na putni pravac Magistrala - Trmanje, budući je Jasenov Do na pola puta između magistrale i Trmanja. (006)

grupa O.24

Savez ekoloških društava CG

40. Najavili da će naknadno dostaviti primjedbe, što nijesu uradili.

grupa O.21

JP Nacionalni parkovi CG

41. Konstatacija: Na osnovu iznijetog mišljenja smo da planirane višenamjenske akumulacije na rijeci Morači neće bitnije uticati na prirodnu ravnotežu eko-sistema Nacionalnog parka "Skadarsko jezero".

grupa O.07

NVO Expeditio, Kotor

Opšte primjedbe

42. U jednostavnoj tabeli navesti koje su planirane energetske potrebe u narednim decenijama u Crnoj Gori sa uračunatim, planiranim uštedama od energetske efikasnosti i smanjenja gubitaka u distribuciji kao i u opciji sa ili bez KAPa u toj kalkulaciji.

grupa O.10

43. Navesti dokumente iz kojih su izvučeni podaci o neophodnosti izgradnje ovih kapaciteta u smislu predviđenih veličina brana i akumulacija.

grupa O.22

44. Pozivaju se na PPCG 2020: STR 91, "3.10.7. Konflikti u namjeni i korišćenju prostora.

grupa O.29

45. Energetika - zaštita prirodne sredine - Druga faza izgradnje TE „Pljevlja" treba da bude uslovljena prethodnim rješavanjem aktuelnih ekoloških problema. Izgradnja novih

hidro-elektrana, takođe, nosi sa sobom i ozbiljne negativne posljedice po životnu sredinu, pa je odluke o njihovoj gradnji potrebno donositi uz detaljnu i obuhvatnu procjenu uticaja na životnu sredinu." Smatramo da ovaj uslov u izradi ovog plana nije ispunjen.

grupa O.32

46. U spisku međunarodnih propisa i konvencija nedostaje Evropska konvencije o predjelu koju je Crna Gora potpisala 8.12.2008, ratifikovala 22.1.2009, i koja je stupila na snagu 1.5.2009. Takođe je ispušten najznačajniji strateški dokument Nacionalna Strategija održivog razvoja.

grupa O.22

47. "Upotreba domaćih izvora energije i smanjivanje stepena zavisnosti od uvoza električne energije, sa omogućivanjem razvoja upotrebe ostalih obnovljivih izvora energije;" Nejasna je ova direktna povezanost sa ostalim izvorima. Na koji način se izgradnjom brana to omogućava?

grupa O.10

48. "Stvaranje zaliha vode za piće i navodnjavanje nizvodnih područja u kontekstu negativnih globalnih klimatskih promjena;" S obzirom da je planirano da koncesionar bude privatna kompanija, domaća ili strana, zanima nas kojim dokumentima će biti regulisano ko i pod kojim uslovima će vodu za piće da distribuira?

grupa O.30

49. "iskazana osnovna opredjeljenja kao i utvrđene politike u referentnim dokumentima, a prije svega Strategija razvoja energetike do 2025. godine, su osnov za definisanje ciljeva razvoja, organizacije i uređenja predmetnog prostora." Osnovni "krovni" dokument razvoja Crne Gore je Nacionalna strategija održivog razvoja. Pogrešno se pošlo od samo jedne sektorske Strategije.

grupa O.21

50. "U analitičkoj fazi izrade Plana potrebno je provjeriti i ocijeniti zahtjeve korisnika, potencijalnih investitora i stanovništva na području Plana i okoline. U ovoj fazi plana potrebno je pribaviti smjernice od Ministarstava nadležnih za poslove energetike, vodoprivrede, saobraćaja, zaštite životne sredine i Sekretarijata za razvoj." Zamolili bi vas da nam prosljedite spomenuta mišljenja.

grupa O.21

51. "Međutim, ovim planom (PP Podgorice) je utvrđeno da bi mogla izgradnja planiranog lanca HE imati više negativnih od pozitivnih posledica, pa se predlaže izrade studije alternativnih mogućnosti energetskog korišćenja voda Morače." Kako se ovaj plan odnosi prema ovoj činjenici i da li može da se smatra da nije uslađen sa spomenutim planom PP Podgorice?

grupa O.27

52. Kanjoni Morače i Male Rijeke su veliki prirodni kvalitet tog prostora, koji će se do neke mjere narušiti u slučaju izgradnje hidroelektrana. Predlagana je zaštita rijeke Morače i Male Rijeke (predio posebnih prirodnih odlika). Ovo je samo jedna od mnogih kotradiktornosti ovog DPP HE. Da li je riječ o previdu, samo pukom kopiranju djelova iz drugih planova ili svjesnom ignorisanju tih stavova? **grupa O.32**

53. "Zaštita i unapređenje posebno vrijednih prostora - Kao potencijalni objekat zaštite prirode jeste Predio posebnih prirodnih odlika - sliv Morače. Naime, čitav sliv Morače (sa pritokama) ima karakter predjela posebnih prirodnih odlika. Pored kanjona Cijevne i Male Rijeke, najkvalitetniji dio tog sliva je kanjon Morače u kojem je predviđena izgradnja hidroelektrana. PPPPN mora opredjeliti rješenja izgradnje sistema elektrana i ostalih uređenja u kanjonu usaglašeno sa mjerama zaštite, koje će biti regulisane u postupku pronalaženja adekvatne kategorije zaštite. U vezi sa kategorijama zaštite potrebno je usaglašenje ovog plana sa PP CG, koji predviđa zaštitu kanjona Morače kao spomenik prirode." U kom dijelu DPP HE se tretira ova buduća planirana zaštita kanjona?

grupa O.19

54. "Stanje, trendovi i osnovni problemi zaštite - Najstariji spomenik kulture u opštini je manastir Morača koji je dobro zaštićen i održavan,..." dok se na str.178 navodi "Zbog loše situacije i zatečenog stanja manastirskog kompleksa, treba započeti što prije sa integralnom sanacijom koja mora obuhvatiti sakralna dobra i šire okruženje." što je kontadiktorno.

grupa O.19

55. "Došenje investicione odluke o izradi planske dokumentacije, a zatim i sama buduća izgradnja objekata HE sa pratećim aktivnostima, podržava preporuku Strategije o budućoj "upotrebi obnovljivih izvora energije na bar 20% ukupne potrošnje primarne energije u skladu sa ciljem kojeg su sebi zadale države EU". Ovo je netačan podatak jer upravo Strategija energetike na strani 15. kaže: "U strukturi ukupne potrošnje primarne energije najveći udio predstavljaju derivati nafte (32,3%), uglj (30,1%), hidroenergija (19,6%) i drvo (5,3%) (Slika 1). To znači da je udio obnovljivih izvora energije (OIE) u ukupnoj potrošnji primarne energije u 2006. godini 24,9% što je već više od cilja EU do 2020.godine."

grupa O.29

56. "1.5.3.1. Izvod iz Master plana za turizam Prema master planu za turizam koji je za Ministarstvo turizma 2008. godine uradio DEG u Slivu Morače u turističkom smislu kao potencijal vrednuje se lokacija Manastira Morače. Za ostatak područja nije vršena nikakva dodatna analiza, niti rađeni planovi za njegovu turističku valorizaciju." Na osnovu čega se onda planiraju turistički potencijali u zoni izgradnje planiranih HE? Ti sadržaji nisu u skladu sa strateškim dokumentima iz ove oblasti.

grupa O.29

57. "Stanje biodiverziteta se prati šest godina, tako da se do sada sakupljene informacije ne mogu koristiti za ozbiljnu analizu trendova. Naime, tek nakon desete godine moguće je raditi na detaljnim analizama trenda o stanju populacija indikatorskih vrsta, tako da je neophodno nastaviti praćenje stanja biodiverziteta." Potrebno je preciznije definisati od koje godine se prati stanje biodiverziteta (kada je počelo mjerenje?) tako da bismo tačno znali koliko je preostalo vremena za dobijanje validinih podataka. Pošto je u pitanju par godina, vrijedi razmisliti da se sačeka i vidi koje ćemo sve podatke dobiti.

grupa O.02

58. "Kulturni pejzaž, kao posebni segment nepokretne kulturne baštine, Zakonom nije definisan i zaštićen.". Ali jeste međinarodnim konvencijama kao što je Evropska konvencija o predjelu (koju je Crna Gora potpisala 8.12.2008, ratifikovala 22.1.2009, i

koja je stupila na snagu 1.5.2009.) takođe i Nacrtom Zakona o kulturnim dobrima iz 2009 godine, koji će vjerujemo uskoro biti usvojen, predviđeno je uvođenje kulturnog predjela kao najobuhvatnije vrste kulturnog dobra. To što Kulturni pejzaž još uvijek Zakonom nije definisan i zaštićen ne znači da se on projektom mora devastirati!

grupa O.19

59. "Ovaj prostor nailazi na velike i brojne razvojne i prostorno-ekološke probleme." Na koje se tačno prostorno ekološke probleme misli?

grupa O.21

60. "Tabela - Aktivnosti i raspodjele stanovništva po predionim cjelinama" Smatramo nerealno povećanje broja stanovnika u ovom području za preko 80% za 12 godina, posebno ako se pogledaju predviđanja iz PP CG do 2020. gdje se vidi da je predviđeno neznatno povećanje broja stanovnika recimo u Opštini Kolašin, od samo 0,29% ili 29 ljudi!!! dok je za Opštinu Podgorica takođe predviđeno povećanje broja stanovnika od oko 16%.

grupa O.04

61. "Zaštita i unapređenje autentičnog kulturnog pejzaža i okruženja obezbjeđuje integralnu zaštitu prostornih cjelina i posebnih kompleksa i objekata koji imaju karakteristike kulturnog nasljeđa." Ove smjernice apsolutno nisu ispoštovane kroz plan jer se predviđenim intervencijama planiraju "drastične izmijene izgleda predjela" što se navodi na str. 167.

grupa O.19

62. "Međutim, komercijalno okruženje se promijenilo i to treba uzeti u obzir prilikom razrade konfiguracije kaskadnih elektrana." Nije se promijenilo samo komercijalno okruženje nego, prije svega, standardi zaštite prirode i potrebe za održivim razvojem.

grupa O.32

63. "Pumpno postrojenje bi se takođe moglo razmotriti jer bi finansijski podržalo ovo skuplje rješenje." Potrebno je naglastiti da ukoliko se uvodi pumpno postrojenje tada se ne može govoriti o korišćenju obnovljivih izvora energije jer po *DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMANT AND OF THE COUNCIL of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC* se tačno kaže da "Further, electricity produced in pumped storage units from water that has previously been pumped uphill should not be considered to be electricity produced from renewable energy sources. Smatramo da ovu mogućnost treba izbaciti iz plana.

grupa O.26

64. "Izgradnjom lanca hidroelektrana na Morači postigli bi se multiplikativni efekti, jer osim što bi se omogućila značajna proizvodnja električne energije, istovremeno bi se osigurao veći broj radnih mjesta za lokalno stanovništvo i podstakao razvoj turističke i ugostiteljske ponude vezane uz izgrađene akumulacije. Drugi pozitivni efekti uključuju ribarstvo i navodnjavanje, snabdijevanje vodom za piće, aktiviranje domaće industrije i poboljšanje ekološke situacije nizvodno od Podgorice u vrijeme malih voda uslijed ispuštanja otpadnih voda." Nigdje nije objašnjena veza između razvoja turizma i poljoprivrede sa gradnjom brana. Šta novo one donose i šta to pravi razliku u odnosu na sadašnju situaciju? Koji su to dokazani mehanizmi koji garantuju da će doći do ovakvog

razvoja kako se navodi, posebno što imamo loš primjer razvoja nakon izgradnje Perućice, koji nije donio nikakav napredak tom regionu.

grupa O.28

65. Smatramo neprihvatljivim stavljanje u DPP HE dodatnih 11 akumulacija prije nego što je donijeta odluka o potrebi za njima. To se kosi sa elementarnim procesom planiranja jer unošenjem u plan praktično one dobijaju status veći (zakonski) nego što im sama odluka o izgradnji pruža. Pravi se loš mehanizam koji se u budućnosti može veoma zloupotrebjavati i u drugim planovima. Planovi su precizni dokumenti sa preciznim procedurama.

grupa O.06

66. "U skladu sa EU integracijama, treba donijeti odluku o uspostavljanju mreže zaštićenih područja, na osnovu principa direktive o pticama i direktive o staništima EU." Kada se prepuručuje da se rade ove odluke? Jer ukoliko se urade PRIJE izgradnje postoji mogućnost da jedan ovakav projekat ne može da zadovolji visoke kriterijuje takvih područja, a takođe se ne razmatra da li će se izgradnjom HE onemogućiti da ova područja dobiju takvu zaštitu!!!

grupa O.02

67. "Do sada je malo i nema tačnih informacija koje su na raspolaganju o trenutnom statusu biodiverziteta. Jedino utvrđivanje pravog temelja će omogućiti da se definiše buduća upotreba ovih područja." Šta ovo znači za sam DPP HE? Potpuno je kontradiktorna izjava.

grupa O.02

68. "U kanjonskom dijelu Morače (Piatije) izgrađiće se velika lučna brana, koja će sama po sebi biti veika vizuelna atrakcija i koja će formirati veliko jezero dubine od 150 m. Ovo će stvoriti uslove za integralni razvoj (proizvodnje električne energije, turizam, sport i rekreacija)." Kako će stvoriti uslove? Zar nema ni jedne riječi o štetnim posljedicama takve intervencije? Veoma je diskutabilno da li će takva intervencija biti vizuelna atrakcija ili će devastirati prostor.

grupa O.19

69. "U području Manastira Morače, doći će do formiranja jezera do blizu nivoa manastirskog kompleksa. Ovo neće izazvati potapanje naseljenih područja, a pojaviće se sporadično nova saobraćajna infrastruktura. Ovo će značajno promijeniti izaled pejzaža..." Predviđenim intervencijama kojima bi se manastir Morača našao "na obali jezera" bile bi uništene njegove ambijentalne, istorijske, simboličke i estetske vrijednosti. Manastir Morača nije samo crkva sa manastirskim kompleksom, na izuzetnu vrijednost manastira Morača u velikoj mjeri utiče okruženje u kojem se nalazi! Manastiri su uvijek zidani na izuzetno pažljivo biranim lokacijama. Manastir u tom obliku je nastao baš na tom mjestu, iznad kanjona Morače, zbog specifičnosti te lokacije! Nacrtom zakona o kulturnim dobrima iz 2009 godine, koji će vjerujemo uskoro biti usvojen predviđeno je da se za svako kulturno dobro definiše zaštićena okolina. Kada to bude urađeno, kanjon Morače će sa sigurnošću predstavljati zaštićenu okolinu manastira Morača.

grupa O.19

70. "U Međuriječju će biti formirano veliko jezero, koje će potopiti znatne dijelove površina na terasama, a time i dio naselja, putne infrastrukture, poljoprivrednog i drugog

zemljišta. Ovdje će se drastično izmijeniti izgled predjela. formiranjem jezerskog pejzaža," "U slivu Mrtvice, realizacijom akumulacije Andrijevo, potopiće se dio rijeke Mrtvice od izlaska iz kanjona do ušća u Moraču jezerom koje će potopiti znatne djelove površina na terasama, a time i dio naselja, putne infrastrukture, poljoprivrednog i drugog zemljišta. Ovdje će se drastično izmijeniti izgled predjela, formiranjem jezerskog pejzaža, novih putnih pravaca i formiranjem novih naseljskih struktura uz izmješenu magistralu." U Obrazloženju Zakona o ratifikaciji Konvencije o evropskim predjelima navedeno je: "Predio/Pejzaž je bio, jeste, i vjerovatno će i biti najveće dobro Crne Gore, njena "nafta" odnosno njeno "zeleno zlato": to je i ona kompleksna komponenta koja utiče na konstituciju njene kulture i identiteta, i bitan elemenat u kolektivnoj imaginaciji i individualnoj svijesti vjerovatno svakog stanovnika ovog tla." Djelovi površina na terasama predstavljaju takođe izuzetno značajne segmente kulturnog predjela ovog područja! Predviđenim intervencijama kojima će se drastično izmijeniti izgled predjela u potpunosti će se devastirati ovaj prostor!

grupa 019

71. "U ovako značajno promijenjenom ambijentu stvaraju se uslovi za zaustavljanje iseljavanja i uspostavljanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja." Šta to donose sa sobom vještačka jezera i HE da bi se dogodila značajna promjena ambijenta nabolje?

grupa O.19

72. "Realizacija akumulacija će generisati integralni razvoj u smislu proizvodnje električne energije, mogućnosti kaveznog i drugog uzgoja ribe, potrebnog infrastrukturnog opremanja, razvoja turizma, poljoprivrede i mogućnosti komercijalizacije vode za piće. U ovako značajno promijenjenom ambijentu stvaraju se uslovi za zaustavljanje iseljavanja iz ovog kraja i uspostavljanje ravnomjernijeg regionalnog razvoja." Da li kavezni uzgoj ribe i razvoj turizma idu zajedno?

grupa O.28

73. "Usled plavljenja akumulacije Andrijevo će biti izgubljena dva pješačka mosta stara preko 150 godina, kao i crkva i dvije osnovne škole, ali se u DPP-u ništa ne pominje o tome kako će se izvršiti ovi istražni radovi oko ovih lokacija." Ne kaže se da je jedan od ta dva mosta zaštićeni spomenik kulture - Most knjaza Danila - koji je prvi crnogorski knjaz Danilio Petrović izgradio za dušu svoje majke 1858. godine. Potapanje Dariilovog mosta potpuno je neprihvatljivo! Odakle pravo planerima da donose takvu odluku i uništavaju kulturnu baštinu koja pripada svima nama! Moguća dislokacija mostova koja se spomirije u PPO Kolašin, na str.42, potpuno je besmislena, jer je ovo izuzetno graditeljsko djelo nastalo kao odgovor na specifičnost date lokacije i ne može se transponovati bilo gdje! Na taj način on bi potpuno izgubio vrijednosti i autentičnost.

grupa O.19

74. "Akumulacije koje će biti stvorene (naročito Andrijevo i Zlatica) će imati najveći uticaj na pejzaž. Izvršena je procjena pejzaža i vizuelnog uticaja i sa izuzetkom Andrijeva, smatra se da vizuelni uticaj brana neće biti previše veliki i akumulacije koje budu formirane izgradnjom brana bi mogle unaprijediti pejzaž i privlačnost ovog područja." Na osnovu kojih iskustava se ovo tvrdi kada se kaže da, zbog nemanja podataka, ne znamo prave vrijednosti tamošnjih pejzaža.

grupa O.19

75. "Plavljenje značajnih površina doline Morače bi moglo podrazumjevati stalni gubitak značajne flore i faune i potencijalnih lokacija kulturne baštine ili arheološki

značajnih lokacija. Preporučuje se da se tokom perioda izrade izvodačkog projekta izvrše naknadna detaljna istraživanja u područjima plavljenja, kako bi eventualne mjere ublažavanja uticaja koje bi bile predložene kao rezultat istraživanja mogle biti obradene na efikasan način. "Potrebno je više istraživanja radi boljeg razumijevanja dinamike promjena nivoa vode i ekologije (ptice, ribe, makrofiti, itd.) u Skadarskom jezeru, uključujući posledice smanjenih promjena nivoa vode na pružanje močvarnih područja;" Ova istraživanja su morala da budu odrađena prije samog DPP HE a ne kada je sve već praktično gotova stvar.

grupa O.02

76. Pri tome se prvo iscrpljuju, do racionalnih granica, lokalna izvorišta,.. "Zbog ublažavanja posljedica depopulacije i stvaranja uslova za kvalitetan život na ovim prostorima, pored drugih mjera, treba obezbijediti i dovoljnu količinu vode za stanovništvo i druge potrebe seoskih domaćinstava. Da li možete reći na osnovu kojih istraživanja je donijeta ova procjena i kojih kvantitativnih podataka? Da li ranije već prepoznat problem vodosnabdevanja ovih područja?

grupa O.30

77. "Krajnji cilj izgradnje akumulacija i uredjenja režima voda je obezbjeđenje dovoljnih količina voda za potrebe svih korisnika, zaštita životne sredine i isključenje (smanjenje) destruktivnog dejstva voda, uredjenje vodnog režima, odnosno racionalno uređenje posmatranog prostora. Jedino se akumulacijama može ostvariti preraspodjela vode, prostorno i vremenski, nužna zbog izraženih npravnomjernosti protoka na ovoj rijeci." Ništa se ne kaže o očiglednim dramatičnim posljedicama na isti taj vodeni tok. Ovo je samo pokušaj da se HE predstave kao spas za vode ovog sliva što je besmisleno.

grupa O.13

78. "Uređenje infrastrukture, zemljišta i voda na slivu Morače treba da omogući povećanje privrednih aktivnosti, kako bi ovi prostori postali "atraktivni" za zadržavanje i čak dolazak stanovništva, posebno mlađe populacije, zbog čega je potrebna revitalizacija prostora, posebno seoskih naselja." Da li u procjene iznosa za ulaganja ulazi i potrebna revitalizacija seoskih naselja? Ponovo postavljamo pitanje šta je to što će te mlade ljude vratiti u sela na ovom dramatično promjenjenom području?

grupa O.23

79. "Ribolov, a posebno sportski ribolov, treba da postane značajni segment turističke ponude. Neophodno je popraviti postojeći riblji fond u smislu njegove raznovrsnosti, kvaliteta i kvantiteta. Ribe kao što su pastrmka, mladica, lipljan, klijen su neke od onih koje su pogodne za sportski ribolov. Planirana jezera na Morači stvaraju nove mogućnosti za razvoj niza sportskih i rekreativnih aktivnosti. Naseljena mjesta, a posebno Podgorica, dobiće prostore za odmor, rekreaciju i sport. Kako se u širem kontekstu tretira Skadarsko jezero i u kojoj mjeri ovi sadržaji konkurišu jedni drugima, i koje su pouke izvučene sa ovog jezera koje je sigurno daleko atraktivnije od planiranog, a opet nije razvilo spomenute sadržaje u velikoj mjeri.

grupa O.28

80. "Dakle, scenario status quo kao ishodište ima daljnju depopulaciju ovog prostora („bijela kuga"), što svakako ne može biti državni cilj." Ovo je čista manipulacija jer mi nemamo nikakve garancije niti mehanizme koji garantuju razvoj samo zbog izgradnje

akumulacija, a loša politika koja je dovela do ovih gore spomenutih procesa, sada se nudi kao spasilačka. Ovo je paušalna i neutemeljena ocjena. Posebno kada se vidi da se planira povećanje od 80% stanovništva što je potpuno nerealno. Ni Skadarsko jezero koje je takođe blagородno sa više asepakta ne bilježi povratak u sela na obali.

grupa O.07

81. "Realizacija višenamjenskih akumulacija (4+11 elektrana), putne i druge infrastrukture generisaće veoma značajne razvojne osnove ovog, po prirodnom potencijalu, visoko vrijednog područja." Kako? Na koji se tačno prirodni potencijal misli, ako je u pitanju pejzaž, onda ga sigurno neće unaprediti.

grupa O.07

82. "U normalnom optimističkom scenariju razvoja sa planerskim vidikom do 2020 godine, koja podrazumijeva završetak izgradnje svih 15 višenamjenskih akumulacija, procjena pozicije, obima i globalnih proporcija turističke strukture je prikazan u priloženoj tabeli. **Tabela - Ekonomski parametri turističkog razvoja u Slivu Morače**" Ako je ovo optimistična varijanta koja je realna? Na osnovu kojih dokumenata višeg reda se došlo do ovih brojeva? Ukoliko se uzme da je kapacitet Splendida 700 kreveta dođe se do broja od 22 takva hotela u ovom području što je potpuno nerealno. Ali nije samo problem što je nerelano nego je katastrofa ako se to dopušta i planira. Ko će da opslužuje te hotele i smeštajne kapacitete? Klakav bi uticaj takav razvoj imao na sjever Crne Gore, Žabljak na primjer?

grupa O.28

83. "Separatni scenario razvoja ovakav razvoj koji ima u vidu samo 4 višenamjenske akumulacije-elektrane sa proizvodnjom od 700.000.000 KVh energije i prihodom od 84.000.000 Eura, zaposlenošću od 192 radnika, profitom od 50 do 58 miliona Eura je, mjerenom ukupnim prihodom naprimjer, samo 19% efekata u odnosu na integralni scenario razvoja sliva kao jedinstvene razvojne cjeline. U ovakvom pristupu skoro da nema integralnog razvoja poljoprivrede, turizma, vode kao robe i drugo." Da li je ovo već donošenje odluke o izgradnji i ostalih 11 brana? U ovom slučaju se ova pretpostavka zasniva na samo ekonomskom parametru što je nedopustivo. Da li predloženi profit od 50-58 mil € namijenjen bužetu Crne Gore ili koncesionaru?

grupa O.23

84. "Tabela - Projekcija stanovništva u Slivu Morače" Odakle se predviđa da će da dođu stanovnici u ovo područje?

grupa O.04

Detaljna razrada u DPP-u

85. "Ove kompleksne analize, koje bi precizno izmjerile štetne uticaje na Manastir Moraču treba uraditi u fazi izrade strateške procjene uticaja na životnu sredinu, dalje projektne dokumentacije koju će pratiti i izrada procjene uticaja na životnu sredinu. Sva planska i projektna rješenja moraju obezbjediti prihvatljiv nivo eventualnih negativnih uticaja na sam Manastir." Da li je ovo urađeno u fazi strateške procjene uticaja?

grupa O.19

86. "Hidroakumulacija Andrijevo Hidroakumulacija Andrijevo je četvrta u nizu elektrana posmatrano od Podgorice i ima najvišu branu. Vještačko jezero će prekriti ogromnu površinu i biće najimpresivnije od svih, mada mu nivo vode neće biti konstantan. Ova elektrana i njena akumulacija nude brojne mogućnosti za razvoj turizma i rekreacije:

- Centar za posjetioce sa vidikovcem-platformom na brani
- Žičara za posjetioce za spuštanje do brane
- Izložbena postava o izgradnji elektrane
- Parking
- Biciklističke staze
- Pješačke staze
- Lokacije za posmatranje ptica
- Razvoj seoskog turizma u cilju podsticanja ekonomskog razvoja ruralnog zaleđa
- Centar za posjetioce Manastir Morača: restoran, razvoj vjerskog turizma (npr. vjenčanja, postavljanje platforme za posmatranje i sl)"

Kako se planira razvoj ovih svih sadržaja kada jezero osciluje? Upravo je najniže u vrijeme ljeta kada se planiraju ove aktivnosti na jezeru. Sama oscilacija jezera stvorice veoma neprivlačan prizor za razvoj turizma, a uz to će drastično degradirati pejzaž oko Manastira Morača. U Izvodu iz detaljne razrade za jezero Andrijevo Zona 10. dati prikaz granice oboda jezera sa najnižom i najvišom kotom vode.

grupa O.07

87. "2.3.2.4. Kupališta generalno, temperatura Moračkih akumulacija neće odgovarati za kupanje. Promjena nivoa vode u akumulaciji Andrijevo, velike brzine vode u akumulacijama HE Milunovići i HE Raslovići neće omogućiti da se voda zagrije na željenu temperaturu. Dalje, veći dio obale i s njom povezanog terena suviše je klizav i krševit, da bi se mogli stvoriti uslovi za kupanje. Pa ipak, dijelovi obale u akumulaciji HE Zlatica mogli bi pružiti mogućnosti za razvoj nekih vidova kupanja. Da bi se to posliglo, prije korišćenja lokacija za kupanje, pojedine djelove bi trebalo izdvojiti malom branom kako bi se stvorila mirna zona vode i stvorio određeni oblik zaliva gdje bi se voda mogla zagrijati. Dodatno izgradnji brane, biće potrebno i formiranje plaža pijeskom." Na osnovu čega se onda temelji optimizam za razvoj turizma? Ima toliko divnih, netaknutih predjela u Crnoj Gori koji su daleko atraktivniji od vizija koje ovaj plan nudi sa hladnim, vještačkim jezerima.

grupa O.28

88. "Na prostoru hidroakumulacije Zlatica, pored kupališnih motiva, u skoro iskonski čistoj i toploj vodi budućeg jezera, direktna atrakcija biće i kanjon Male rijeke do čijeg samog ishodišta će biti vode jezera hidroakumulacije Zlatica. Puno toga će biti na sceni: pitomi vinogradi, kupanje, jedrenje, tihi odmor i uživanje, ali i atrakcija obilaska jednog od najvećih i najatraktivnijih kanjona CrneGore." Upravo je na strani 130 rečeno da NIJE moguće kupanje.!!!????

grupa O.28

Opšti komentari na SEA

89. Nedostaje spisak ljudi koji su radili Stratešku procjenu sa njihovim profesijama.
grupa o SEA

90. Prevod SEA sa Engleskog jezika je loš, u pojedinim djelovima nije usklađen sa adekvatnom terminologijom na našem jeziku, što ne omogućava adekvatno sagledavanje ovog dokumenta.

grupa o SEA

91. Podaci iznijeti vezano za kulturno nasljeđe nisu relevantni jer je kao osnova korišćen izvještaj koji je pripremio- HMZ Hidro-meteorološki zavod koji nije relevantna institucija za ovu oblast, a uz to nisu vršene konsultacije sa relevantnim institucijama (Republički zavod za zaštitu spomenika kulture).

grupa O.19

Planinarski klub Vjeverica

92. Smatramo da predloženi nacrt DPP HE nije prihvatljiv jer se planiranim intervencijama predviđa drastična izmijenjena predjela rijeke Morače, kojom bi se u potpunosti devastirala vrijednost ovog područja, njegova atraktivnost i pogodnost za planinarenje, rekreaciju i turizam. Posebno ističemo da bi se intervencijama predviđenim planom izgubila u potpunosti vrijednost kanjona Mrtvice, jedne od najatraktivnijih pješačkih tura u Crnoj Gori.

grupa O.07

Pravoslavna Mitropolija Crnogorsko Primorska

93. Prema relevantnom stavu međunarodnih stručnjaka iz oblasti spomeničke zaštite, Manastir Morača kao jedinstvena Svetinja sa osobenim prirodnim ambijentom biće sigurno ugrožen još više nego sada, a naročito raznim vidovima vlage koja je svuda najveći neprijatelj spomeničkog blaga.

grupa O.19

94. Zašto Obrađivač u ovaj posao, na način koji je propisan zakonom, nije uključio stručne službe zaštite kroz pribavljanje i uvažavanje njihovog mišljenja u ovom dokumentu kako bi povjereni posao bio i stručan i zakonit, a i kako bi se tačno utvrdile visinske kote hidroakumulacija?

grupa O.22

95. Zavod za zaštitu spomenika kulture, shodno stavu 2. člana 81. Zakona o zaštiti spomenika kulture, obavezno „učestvuje u postupku društvenog planiranja sa stanovišta zaštite, obnove i upotrebe spomenika kulture i daje mišljenje na planske dokumente“. U predloženim Nacrtima nije navedeno mišljenje zavoda niti je to nama do danas poznato.

grupa O.19

96. Da su obrađivači Nacrta DPP bili makar i površno upoznati sa odredbama važećeg Zakona o zaštiti spomenika kulture onda bi imali u vidu da zakonsku zaštitu, a to znači poseban pravni režim, uživa ne samo spomenik kulture (u ovom slučaju Manastir Morača i Manastir Duga) nego i zaštićena okolina spomenika kulture.

grupa O.19

97. Obrađivač Nacrta DPP se nije potrudio, a bio je u zakonskoj obavezi, da od nadležnog organa pribavi eksplicitan stav o tome koji prostor zahvata zaštićena okolina spomenika kulture u ovim slučajevima.

grupa O.19

98. Da je obrađivač Nacrta DPP samo na pitanju zaštićene okoline manastira poštovao i primijenio zakon onda visinska kota akumulacije Andrijevo nikako u Nacrtu DPP ne bi mogla da bude na 285 mnm, tj. na dva metra ispod ulaza u manastirsku crkvu. Iako je, mimo propisa, kotu Andrijeva locirao na 285 mnm i time direktno ugrozio manastir i spomenik kulture, obrađivač sam sebi protivrječi kada tvrdi da „pravšna zaštita kulturnih spomenika zahtijeva razmatranje okolnog područja. Potrebno je uraditi detaljnu procjenu i mapiranje potrebnih područja i granica kulturnih spomenika" (str. 177). Obrađivač nije imao u vidu da je zaštićena okolina spomenika kulture obavezno, shodno stavu 2. člana 34. i stavu 2. člana 36. Zakona o zaštiti spomenika kulture Crne Gore, obavezno određena aktom o proglašenju nepokretnosti za spomenik kulture. Ti akti, u ovom slučaju, sadrže „granice spomenika sa njegovom neposrednom okolinom, površinu, popis katastarskih parcela... i osnovne uslove čuvanja, korišćenja, održavanja i uređenja spomenika kulture i njegove zaštićene okoline". Ti podaci se nalaze u Registru spomenika kulture u Zavodu za zaštitu spomenika kulture. Oni su obavezujući za obrađivača, a po svemu sudeći ne samo da nisu uvaženi nego nisu ni korišćeni.

grupa O.19

99. Ostali smo bez odgovora obrađivanja na pitanje: da li će i eventualna legalna gradnja Andrijeva ugroziti manastir i kakva je, u pogledu uništavanja spomeničkog naslijeđa, razlika između nelegalnog i legalnog planiranja, kao i legalne i nelegalne gradnje? Nije teško doći do odgovora ako se zna da iza porodičnih vikend kuća i pomoćnih objekata stoji više nego sitni, a iza ovih projekata veoma često krupni kapital.

grupa O.19

100. U Rezimeu Nacrta DPP se navodi da će „u području Manastira Morače doći do formiranja jezera do blizu nivoa manastirskog kompleksa" i nastavlja „da ovo neće izazvati potapanje naseljenih područja, a pojaviće se sporadično nova saobraćajna infrastruktura. Ovo neće značajno promijeniti izgled pejzaža i generisati integralni razvoj (turizam, poljoprivreda, saobraćaj, proizvodnja električne energije)". Ne daje se ni veoma važan odgovor na pitanje do koje će se visine manastirskog platoa kao zaštićene okoline formirati vještačko jezero, a ne pruža se ni odgovor koliko je manastir u tom slučaju zaštićen od izlivanja akumulacije uslijed obimnih padavina, naročito od neminovnog obrušavanja obližnje Đurđevine na Manastir Moraču.

grupa O.19

101. Netačnost podataka ogleda se u različitim numeričkim oznakama veoma važnih podataka. Tako se, na primjer, na jednom mjestu u Rezimeu Nacrta tvrdi da je „ visinska razlika između nivoa manastira i rijeke oko 35 metara" (str. 51), a na drugom mjestu u istom dokumentu da je „ visinska razlika između nivoa manastira i rijeke oko 40 metara " (str. 80).

grupa O.19

102. Nestručnost i nekompetentnost obrađivača Nacrta DPP se ogleda i u nepoznavanju spomenika kulture čiju budućnost ovim planskim dokumentom određuje. Tako je, na primjer, Crkva Vaznesenja Hristovog u Lijevoj Rijeci, sagrađena 1861. godine, prekrštena u „Crkvu Uspenja Hristovog", iako takav praznik ne postoji u Pravoslavnoj Crkvi (str. 130).

grupa O.19

103. Autorima ovog projekta nije sasvim jasno šta su vjerski objekti, a šta kulturno-istorijski spomenici. Otuda tvrde da „ima 50 hektara vjerskih objekata, a dva kulturno-istorijska spomenika“ (str. 113 Rezimena Nacrta DPP). Za groblja na istom mjestu tvrde da ima 150 komada, a pri tom vjerovatno misle na grobnice (ista strana).

grupa O.19

104. Uočljivo je da je jedan te isti tekst u rezimeu Nacrta DPP prepisivan od slova do slova više puta (uporediti strane 51 i 80 i 81).

grupa O.07

105. U primjedbama ekonomskih stručnjaka na Nacrt DPP, kao i na Nacrt Strateške procjene uticaja na životnu sredinu, veoma ozbiljno se postavljalo i pitanje ekonomske isplativosti ovog poduhvata, uzimajući, pored ostalog, u obzir uništenje postojećeg magistralnog puta u koji su uložena milionska sredstva, brojni ljudski životi, potapanje obradive zemlje, izgradnju nove putne mreže, isključivanje Manastira Morače i cijelog kanjona sa glavne saobraćajnice i drugo. Na ovaj način, Manastir Morača i čitav kraj dvije Morače i Rovaca postaju slijepo crijevo Crne Gore.

grupa O.07

106. Mitropolija Crnogorsko-Primorska poziva Zavod za zaštitu spomenika i Ministarstvo kulture da ispune svoju zakonsku obavezu u pogledu propisivanja mjera i finansiranja zaštite Manastira Morače bez obzira na eventualne gradnje hidroakumulacija te da se što prije, zajedničkim snagama, izrade i izvedu projekat zaštite manastira.

grupa O.19

107. S obzirom da brojna, a suštinski važna istraživanja na tom prostoru još nisu ni započeta, a kamoli završena, postavlja se pitanje smisla donošenja ovakvih planskih dokumenata koje vidimo kao pogrešan i neprirodan slijed poteza. Pozivajući na oprez u donošenju odluka, Mitropolija Crnogorsko-Primorska, ozbiljno zabrinuta zbog ponuđenih rešenja, apeluje na Vladu Crne Gore da, zbog nepostojanja ekspertskog konsensusa i strateške važnosti, kao i ogromnog protivljenja javnosti, čitav ovaj proces uspori te da, prije usvajanja ovih dokumenata, pristupi i javnoj raspravi o alternativnim energetskim rešenjima.

grupa O.07

Čedomir Bogićević

108. Koja to ekonomska cijena projekta četiri akumulacije može da zamijeni cijenu: velikog gubitka teritorije crnogorske države, velikim akumulacijama koje zauvijek brisu njen geografski prostor i identitet, socijalno i kulturno nasljedje, tradiciju, običaje i navike života, obradivo zemljište, veliki broj stambenih i drugih objekata, seoskih zajednica. U ove prostore treba dovesti moderne puteve i mostove, socijalne, prosvjetne i kulturne objekte kako bi ponovo bio rođen novi život koji bi bio atraktivan za život. Prostor koji se gubi zahtjeva supstituciju novih mostova, novih puteva, tunela, izmještanje magistrale, PTT i energetskih mreža.

grupa O.07

109. Treba ozbiljno uzeti u obzir alternativne vidove hidro-potencijala na Moraci - nekoliko manjih hidrocentrala koje bi zadovoljile projektnu potrebu za energetskom

potrošnjom, a koje ne diraju u radikalni zahvat prostora i njegov biodiverzitet, a klimatski uticaj putem velikih akumulacija nije ispitan do stepena nesumnjive izvjesnosti.

grupa O.27

110. Zasto neki veliki industrijski potrosaci ne bi bili prinudjeni na uvoz struje, čime bi domace trziste dobilo velike količine energije, koji bi uz manje hidroenergetske objekte bili dovoljni za potrebe Crne Gore, pa i njenog izvoza struje.

grupa O.08

111. Zašto koncesija za igradnju kojom se privileguje i favorizuje neki budući investitor koji će prodavati struju prema tržišnim kriterijumima, umjesto da centrale budu isključivo za potrebe crnogorskog društva, čiji bi investitor bila Crna Gora. Koja varijanta ne isključuje budućeg koncesionara za njenim korišćenjem i upravljanjem u proizvodnji energetskih izvora?

grupa O.17

112. Ogromna cijena za eksproprijaciju imovine i objekata i konačni efekti proizvodnje struje nijesu takvog stepena i količine da opravdavaju ovako radikalni zahvat, čiji budući ekonomski i turistički potencijali su potpuno neizvjesni. Između industrijskih i ekonomskih potreba i zahvata u prostorne planove i teritorijalne resurse, treba naći potrebni sklad.

grupa O.08

113. Korišćenje akumulacija od strane koncesionara u narednih 30 godina poklapa se sa tehnološkim, industrijskim i ekonomskim vijekom života jednog hidropotencijala, koji se ne može produžiti nekakvim remontom, koji u krajnjem zavisi od prihvata ponude koncesionara. Život se kreće oko živih rijeka, a ne njihovim pretvaranjem u mrtve vode sa neizvjesnim dohotkom i dobitom društva od njihovih akumulacija, pogotovo u vremenu kada nauka i priroda nude mnogo alternativnih izvora za koje naša država ima senzibilitet i sposobnost, i prirodni dar. Crna Gora i njena sveta teritorija nijesu dati nikome da je liše velikih teritorijalnih prostora i prirodne baštine.

grupa O.17

Savjet za vode

114. Sa hidrološkog aspekta tj. bilansa voda i oscilacija voda u Skadarskom jezeru HE neće značajno uticati. Ornitofauna, kao jedna vrlo značajna populaciju na jezeru, neće biti ugrožena izgradnjom HE na Morači. Mišljenja smo da planirane višenamjenske akumulacije na rijeci Morači neće bitnije uticati na prirodnu ravnotežu eko-sistema Nacionalnog parka "Skadarsko jezero". Svakako je aktuelno da obrađivač još jedanput detaljnije objasni analizu alternativnih rješenja.

grupa O.02

Maksim Drašković

115. Zalaže se za izgradnju saobraćajnice do Veljeg Dubokog.

grupa O.24

Džodžo Slobodan

116. Zalaže se za koncept izgradnje akademika V. Vlahovića.

grupa O.27

Vasilije Boljević

117. Podrška izgradnji prema DPP-a.
grupa O.07

Slobodan Boljević

118. Podrška izgradnji prema DPP-a.
grupa O.07

Nikolić Vujadin

119. Zalaže se za niže Andrijevo sa kotom uspora na 250 mnv.
grupa O.27

Društvo Rovčana Gojak

120. Zahtjev da putna mreža u Rovcima ne bude gora od sadašnje, a posebno lijeva obala Morače.

grupa O.24

121. Pitanje eksproprijacije da se sprovede na zakonit i pavedan način.
grupa O.09

122. Pažljivo riješiti pitanje groblja sa područja koja se planiaju za otapanja.
grupa O.14

123. Zaštititi manastir Moraču.
grupa O.19

124. Zaštititi interese ljudi u prvom planu, organizovati život i pripremiti nove lokacije za lokalno stanovništvo koje će nastaviti da živi u tom području nakon uspostavljanja akumulacija.

grupa O.07

Borislav Đuranović

125. Podržava izgradnju HE.
grupa O.07

Vojo Milošević

126. Podržava izgradnju HE.
grupa O.07

Miroslav Dobrković

127. Smatra da velike elektrane nijesu obnovljiv izvor energije, već to mogu biti samo male (i to pod određenim uslovima).
grupa O.07

128. Turistička valorizacija prikazana u planu je diskutabilna nakon što se uništi dio ovog područja. Trebalo je u planu navesti pozitivne primjere turističke valorizacije ovakvih projekata u svijetu.

grupa O.28

129. Indirektan komentar – razviti svijest ljudi o potrebi uštede električne energije.

grupa O.21

Omerbožović Geno

130. Podržava izgradnju HE.

grupa O.07

Popović Veselin

131. Podržava izgradnju HE.

grupa O.07

Momčilo Vujošević

132. Podržava izgradnju HE.

grupa O.07

dr Miljan Radović, mr Dušan Simonović

133. Podržavaju napore republičkih organa i elektroprivrede da se konačno započne sa implementacijom strategije energetskeg razvoja i izgradnjom ekonomski, energetske i ekološki najcjelishodnijih energetskeg objekata, uključujući naravno i izgradnju novih hidrocentrala, koje će doprinijeti bitnom poboljšanju našeg energetskeg bilansa.

grupa O.07

134. Uz poznavanje svih prirodni bogartsava koje nudi kanjon rijeke Morače, ukoliko se ispoštuju svi elementi plana vezani za eksproprijaciju, izgradnju infrastrukture, zaštiru manastira Morača i dr, podržavaju izgradnju elektrana. **grupa 007**

135. Koncesoni ugovor prezentirati javnosti.

grupa O.17

136. U finalnoj verziji DPP treba da bude sadržano što je moguće više mogućih konkretnih predloga za dinamiziranje i stabilizovanje ekonomskih, socijalnih, demografskih, ekoloških, infrastrukturnih i kulturnih tokova na područjima Morače i Rovaca. Posebno treba definisati i razraditi razvojne sadržaje i funkcije lokaliteta Manastira Morače, kao opštinskog i tradicionalnog centra ovog područja.

grupa O.07

137. Zaštira manastira Morača.

grupa O.19

138. Potencijalno klizište sa prostora sela Đuđevina.

grupa O.12

139. U Manastiru Morača locirati radničko naselje i sjedište budućih elektrana sa odgovarajućim službama, kao kompenzacija za izgubljene resurse i kao mogućnost zapošljavanja jednog broja lokalnog stanovništva.

grupa O.23

140. Postojeći put Podgorica - Manastir Morača - Kolašin, koji bi bio izmješten u dužini od 19km, mora zadržati karakteristike magistralnog puta, a istovremeno bio bi i dobra alternativa budućem autoputu;

grupa O.24

141. Jedan most koji bi povezivao Bare, Đuđevinu, Raičevine i Prekobrđe sa magistralnim putem, a koji bi bio izgrađen na lokaciji Brod - Dugi Laz, nije dovoljan, te bi bilo dobro potražiti i dodatna rješenja.

grupa O.24

142. Planirana trasa puta od Dugog Laza do Prekobrđa nije korektno urađena, vjerovatno zbog korišćenja starih karata, te je neophodno promijeniti, uvažavajući trasu puta koja od budućeg mosta Brod - Dugi Laz vodi na postojeći put Đuđevina - Bare u mjestu zvanom Zaglavlje na dnu Ljubotića, a onda presijeca Rudo Polje, Bare u Raičevine.

grupa O.24

143. U budućem projektovanju treba voditi računa o maksimalnoj racionalizaciji mreže dalekovoda i lokalnih mreža jer su već sada pojedini tereni, naročito u Donjoj Morači, jako opterećeni pomenutom mrežom dalekovoda;

grupa O.10

144. Od izuzetne važnosti je određivanje najvišeg i najnižeg nivoa jezera, zbog posljedica i dešavanja koja su karakteristična za sva vještačka jezera.

grupa O.18

145. Projektom potencirati i razvoj ostalih vidova oživljavanja poručja (turizam..) .

grupa O.07

146. Turizam prikazam isuviše optimističan.

grupa O.28

147. Razmisliti i o mogućnosti stvaranja posebnog fonda ili pak izdvajanja određenog procenta iz cijene struje, ili kroz neki drugi model izdvajanja sredstava, kako bi se u nekom periodu od 10 - 15 godina ovim sredstvima podsticao ekonomski, infrastrukturni, turistički i ekološki razvoj rovačkih i moračkih sela.

grupa O.08

NVO MANS

148. DPP i SEA nijesu potvrdili da izgradnje 4 elektrane rješava deficit električne energije.

grupa O.10

149. Nijesu razmotreni alternativni scenariji za rješavanje deficita električne energije.
grupa O.10

150. DPP I SEA nijesu uzeli u obzir činjenicu da dugoročne projekcije o energetskom razvoju pokazuju da bi teška industrija u Crnoj Gori, zbog ograničenih resursa, mogla da doživi kraj u narednih 30 do 40 godina.
grupa O.10

151. DPP I SEA, u pogledu smanjenja deficita električne energije, nijesu računali uštede kroz energetsku efikasnost, kao ni podatke o tehničkim gubicima na mrežii neovlašćenom korišćenju energije.
grupa O.11

152. DPP I SEA nijesu ponudili precizne podatke da je projekat izgradnje 4 HE ekonomski isplativ sa aspekta cijene električne energije.
grupa O.03

153. Izgradnja novih, jeftinijih izvora električne energije mogla bi HE na Morači da učini neekonomičnim.
grupa O.10

154. DPP I SEA nijesu potvrdili da bi građani Crne Gore, nakon izgradnje 4 HE na Morači, dobili jeftiniju električnu energiju.
grupa O.03

155. Dokumentacija o projektu izgradnje 4 HE je stara i kao takva nepouzdana.
grupa O.22

156. DPP je ponudio površne i nerealne projekcije o ekonomskom interesu države u projektu izgradnje 4 HE na Morači.
grupa O.08

157. DPP sadrži neobjektivne i preambiciozne projekcije o razvoju turizma i industrije u slivu Morače, i ekonomsku opravdanost vezuje za izgradnju svih 15 brana, iako sea tretira samo 4 He.
grupa O.28

158. Projekat izgradnje samo 4 HE na Morači, bez ostalih 11 akumulacija, nije ekonomski održiv za razvoj područja.
grupa O.08

159. Podaci o projektovanom zapošljavanju nijesu realni.
grupa O.31

160. Sporni su podaci koliko će koštati materijalna imovina koja će biti uništena tokom potapanja, uključujući eksproprijaciju.
grupa O.09

161. DPP I SEA ne sadrže ključni dokument o zaštiti stanovništva u slučaju pucanja brana.
grupa O.25

162. Podaci o stanovništvu u Slivu Morače su stari, a procjena da će izgradnja HE preokrenuti trend pada u migraciji je problematična.

grupa O.04

163. Podaci o povećanju broja naselja nijesu realni.

grupa O.20

MZ Međuriječje

164. Da se Ministarstvo izjasni kolika će biti cijena zemljišta po kategorijama, kao i cijena objekata.

grupa O.09

165. Da Ministarstvo da odgovor šta će biti sa zemljištem van zahvata akumulacija (hoće li biti otkupljeno ili će do njih biti izgrađeni kvalitetni putevi i sl).

grupa O.09

166. Da se izvrši ponovni premjer zemljišta - imanja na ovom području.

grupa O.09

167. Da sela (Sreteška gora, Ulica i Prekobrđe) dobiju kvalitetnu saobraćajnicu, bilo preko krune brane, ili mostom uzvodno preko akumulacije.

grupa O.24

168. Da se Mjesnoj zajednici Prekobrđe, pošto se na njenoj teritoriji nalazi 70 odsto akumulacije, vrati dio sredstava od proizvedenih kilovata električne energije i da se sve to uobliči u formu zakona, da nikada i nijedna vlast to ne može da ospori.

grupa O.08

169. Izmjestiti groblja koja se potapaju.

grupa O.14

170. Izmjestiti kulturno-istorijske objekte.

grupa O.14

171. Zaštita manastira Morača.

grupa O.19

A2A - energie and comune, Italija

172. Predlažu da rekonstrukcija magistralnog puta koji će biti srušen zbog radova na izgradnji u drugoj fazi bude izvršena u okviru novog auto-puta uz karakteristike koje su usklađene sa situacijom lokalnog saobraćaja, kao i državnog putnog saobraćaja.

grupa O.24

173. Troškovi projektovani za investicije značajno podcijenjeni, naročito u vezi mogućnosti da se projektuju i izgrade brane na način koji odgovara trenutnoj geološkoj situaciji i koji mogu da budu ostvareni u najvećoj mjeri; s obzirom da je prosječna proizvodnja električne energije precijenjena, bilo bi odgovarajuće da planska

dokumentacija definiše da su takvi tehničko-ekonomski podaci procjena koja je predmet izmjena i razjašnjenja.

grupa O.23

174. Predlažu da se u dokumentu navede da Koncesionar može takođe da prezentira alternativne predloge tokom faze dodjele Koncesije; poslednje bi očigledno trebalo da se procijeni i prihvati od strane odgovarajućeg crnogorskog organa i trebalo bi se usmjeriti na najbolje karakteristike proizvodnje električne energije, omjer troškova/prihoda, kvaliteta sigurnosti i zaštite životne sredine.

grupa O.27

175. Plan navodi i druge primjene korišćenja vode. Podnosilac komentara predlaže da se način korišćenja vodenih resursa za ostale upotrebe definiše u naknadnim detaljnim ugovorima sa Koncesionarem za hidroenergetsku proizvodnju, tako da iz toga ne bi proizašle bilo kakve štete po hidroenergetsku investiciju.

grupa O.17

176. Da bi se izradio fleksibilan projektni predlog, predlažu da pla uvrsti moguće, ali i ograničeno, proširenje teritorije koja je u vezi sa hidroenergetskom koncesijom, naročito u dolini Morače do Zlatice (do tačke gdje se rijeka Morača spaja sa rijekom Zeta) i u dolini Male Rijeke do otprilike kraja željezničkog mosta Bar-Beograd, da bi se pružila mogućnost planiranja i izgradnje ostalih elektrana, kao što su one koje je predložio A2A, radi poboljšanja rada hidroenergetskog sistema.

grupa O.27

177. Identifikovanje ključnih aspekata projekta kroz analizu planske dokumentacije, studija, testiranja i istraživanja koji su već sprovedena; *Objašnjenje: Dato*

grupa O.07

178. Ograničavanje negativnih efekata (i ekoloških i ekonomskih) koji su rezultat ekspropriacije područja koje će biti pogođeno akumulacijama i izmještanjem postojeće infrastrukture;

grupa O.09

179. Eliminacija ključnih aspekata otkrivenih na kraju Andrijevo akumulacije, koji za sobom povlače zaštitu i konsolidaciju brane od više od 35 metara ispod manastira Morača i stabilizaciju neaktivnih klizišta (čija izvodljivost i ekonomski troškovi još uvijek trebaju da se detaljno prostudiraju);

grupa O.12

180. Modernizacija dalekovoda koji će biti u službi novih elektrana;

grupa O.10

181. Modelski razvoj projekta, što znači razvoj u različitim fazama po pitanju energetskih potreba i razvoju infrastrukture koja je planirana za taj prostor;

grupa O.05

182. Smanjenje sveukupnih troškova investicije uz naknadna poboljšanja omjera troškova/prihoda;

grupa O.23

183. Smanjenje operativnih troškova i troškova održavanja.
grupa O.23

Opština Kolašin

184. Smanjenje kote Andrijeva na 250mm. U ovom slučaju, izgraditi branu kod mosta Grlo.
grupa O.27
185. Zaštita manastira Morača i nadoknada štete i eksproprijacija Manastiru.
grupa O.19
186. Sjedište elektrana da bude u Manastiru Morači.
grupa O.23
187. Definirati procenat od PDV-a koji će sljedovati Opštinu Kolašin.
grupa O.08
188. Obezbijediti svu potrebnu komunalnu i putnu infrastrukturu za okolna sela.
grupa O.30
189. Ispitati detaljno klizište Đuđevina.
grupa O.12
190. Očuvanje prirodne sredine i održiv razvoj.
grupa O.32
191. Obezbijediti prostor za ekshumaciju potopljenih groblja.
grupa O.14
192. Obezbijediti eksproprijaciju po tržišnim cijenama.
grupa O.09
193. Osigurati da nema divlje gradnje u obalnom području.
grupa O.21
194. Donijeti zakon koji će da reguliše gore navedene probleme.
grupa O.21

dipl.ing.građ. Radovan Radović

195. Nije sagledan širi uticaj brana na okruženje (Podgorica, Danilovgrad, Crmnica, Kolašin, Albanija).
grupa O.07
196. Potrebno uraditi geološka i seizmološka ispitivanja i mikrosezmičku regionalizaciju.
grupa O.12

197. Problem potapanja infrastrukture (putevi i mostovi) i iseljavanje stanovništva.
grupa O.24
198. Gubljenje atraktivnih lokacija.
grupa O.19
199. Predlog da se Morača stavi pod UNESCO zaštitu.
grupa O.32
200. Zaštita Manastira Morače.
grupa O.19
201. Priču o eksproprijaciji smatra neodrživom.
grupa O.09
202. Izgradnjom brana nastaje klimatske promjene.
grupa O.16
203. U planu nije obrađen seizmički hazard i potencijalni teroristički napadi.
grupa O.25
204. Treba obezbijediti i stalnu nadoknadu Kolašinu i stanovništvu koje ostaje zbog trajnih gubitaka okolnih prostora.
grupa O.08
205. Kao poseban problem koji treba obraditi navodi klizište Đuđevina.
grupa O.12
206. Kao nerealno navodi vrijeme predviđeno za izgradnju, planirani rad HE Andrijevo danju, planirana sredstva (nedovoljna su).
grupa O.05
207. Predlaže da crna Gora i Albanija zajedno rade HE.
grupa O.08
208. Nudi alternative:
a) Ne raditi ništa
b) Raditi mini elektrane bez potapanja magistrale
c) Raditi Andirjevo do 240mnm
grupa O.27
209. Konsultovati postojeće naučne radove i mišljenja stručne javnosti.
grupa O.29

MZ Prekobrđe

210. Iscrtni sezonski putevi kojim tokom većeg dijela godine nijesu upotrebljivi.
grupa O.24

211. U grafičkim prilogima nedostaju postojeći putevi koji izlaze na most Pjenavac uključujući i 5km asfaltiranog puta.

grupa O.24

212. Predlažu niži nivo brane – na oko 250m.

grupa O.18

213. Predlog da se planiraju i asfaltiraju seoski putevi kao veza sa magistralnim putem lijevom obalom Morače (nizvodno od Pjenavca) za MZ Sela, zaseluk SrcU:šk.i Gora i MZ Prekobrda (sela Ulica, Podi i Petrova Ravan) i to:

d) Preko brane Ancirijevo i cialje obodom jezera do na postojeći put za Sela, zaseiak Uljara, koLa oko 340m/nv.

e) Odatle za sela MZ Prekobrde i za zaseiak Rijeka (MZ Sela) d,i se izgradi novi put poreci kuće Miša Rakočevića i obodom jezera do na rijeku Sjevernicu (oko 2km). MosL preko Sjevernice u blizini kuće Vuka Rakočevića i cijelimično probijenim zemljanim puLem imenovanog u dužini od oko 600m clo na peti kilometar postojećeg asfaltnog puta (kota 340 m/nv) Pjenavac-Ulica.

f) Ukoliko bi bilo jettinije i Lehnički izvodijivo bilo bi prihvatljivo (r.ije mnogo lošije rješenje od preciloga pocl a) da se u predjelu ušća Sjevernice u Moraču izgracii most preko jezera od Rovaca do zaseoka Očkovica, a Lrebalo bi ga nazvati Pjenavac, u spomen na 26 poginulih radnika u izgradnji medu kojima i II mladića iz Prekobrda. Odatle takode obodom iezera izgraditi. novi put u clužini ocl oko 1,5km do na postojeći pul za Sela (zaselak Uljara, takode kota 340m/nv). U nastavku za sela MZ Prekobrde i zaselak Rijeka kao pod a).

grupa O.24

214. Sva druga sada prisutna rješenja i eventuaino nova koja ne bi bila u saglasju sa predlogom pod tačkom 1) bila bi neprihvalijiva i neracionalna, te ne bi bila u funkciji opstanka ovih sela jer se kidaju sve komunikacije.

grupa O.24

215. Preporuka da država Crna Gora izvrši izmještanje puteva, tj. da tu obavezu ne prenosi na konccsionara.

grupa O.24

Građevinski fakultet

216. Opšta je ocjena da uradjeni Nacrti DPP višenamjenskih akumulacija na Morači sa Strateškom procjenom uticaja, predstavljaju dobru polaznu osnovu za potpunije izučavanje predmetne problematike, integralnog korišćena voda u slivu ovog vodotoka i sagledavanje pozitivnih i negativnih uticaja izgradnje projektovanih akumulacija na životnu sredinu.

grupa O.07

217. U Projektnom Zadatku ni za jednu branu i akumulaciju, nijesu dati osnovni tehnički podaci, koji se odnose na kotu krune brane i kotu maksimalnog uspora akumulacija. Tih podataka nema ni u Nacrtu plana što je proizvelo kontradiktornosti i nepreciznosti, koje se odnose na kote rječne terase Manastira Morače i nivoa vode u akumulaciji za HE «Andrijevo». (Na strani 69 navodi se da je kota terase Manastira 305

m.n.m., odnosno da će nivo vode u akumulaciji biti 23 m niži od ravni terase Manastira što je pogrešno).

grupa O.22

218. Smatraju da je potrebno ravnopravno obraditi i Varijantu 2 – Nisko Andrijevo. kao i blagovremeno izvršiti detaljna hidrogeološka istraživanja akumulacionog bazena HE «Zlatica» u cilju definisanja vododrživosti terena, odnosno mogućnosti gubljenja vode preko brojnih ponora duž korita Morače i Male rijeke, na potezu nizvodno od Manastira Duge.

grupa O.27

219. Izvršiti, korekcije po pitanju korišćenja šljunka i pijeska iz korita Morače jer se formiranjem brana rezerve neće obnavljati pa eksploataciju iz Morače i Cijevne treba zabraniti.

grupa O.12

220. Smatra nezaobilaznim izradu relevantne studije za analizu vulnerabiliteta i utvrđivanje seizmičkog rizika odnosno njegovog prihvatljivog nivoa. I to ne samo za prostor u granicama DPP-a, nego i za širi areal i prostor u kojima će doći do uticaja na prirodnu i izgrađenu sredinu, sa naglaskom na pretežno područje Opštine Podgorica, uključivo i prostor Skadarskog jezera.

grupa O.25

221. Za očekivati je da kroz relevantne studije, odnosno i sam DPP, bude izvršen odabir i izvođenje jedinstvene i moderne metodologije kao što su SWOT analiza te Cost benefit analiza.

grupa O.07

222. Obezbjedenje pouzdane seizmičke sigurnosti i ojačanja kompleksa Manastira Morača.

grupa O.12

223. Pored starosti projekata na osnovu kojih je razrađivan DPP, navodi se i primjer Pive i posljedice koje je ta brana ostavila. Koliko će se to ponoviti u slučaju ovih brana?

grupa O.23

224. Rješenje Ing. Vlahovića.

grupa O.27

Green Home

Formalno dostavili:

1. Listu potpisnika peticije.

Studije:

1. Procjena uticaja (PU) DPP po životnu sredinu Morače i Skadarskog jezera
2. PU DPP na riblju faunu Morače i Skadarskog jezera
3. PU DPP na ptice kanjona Morače i Skadarskog jezera
4. Studije - vodni režim rijeke Morače i Skadarskog jezera

5. Mišljenje na SEA – Integra
grupa O.07

Pitanja građana - 51 pitanje
Bez potpisa

225. Da li će na ovom području biti izgrađena turistička odmarališta kako bi se povećao broj turista?

grupa O.28

226. Da li će izgradnja HE narušiti estetiku kanjona Morače?

grupa O.19

227. Koliko godina će elektrane koristiti koncesionar i koji su benefiti Crne Gore u tom periodu?

grupa O.17

Desanka Jovanović

228. Zašto se čekalo 20 godina od početka priče vezanih za izgradnju ovih elektrana.

grupa O.21

229. Koji je očekivani vremenski period da se projekat razvije? Da li je realno smatrati da je to 6 godina?

grupa O.23

230. Koji su sljedeći koraci za razvijanje projekta i koje su procedure za pretkvalifikaciju za tender u skladu sa Zakonom o koncesijama?

grupa O.21

231. Zašto je raspisana predkvalifikacija a DPP i SAE nijesu stavljeni na javnu raspravu, niti je usvojen koncesioni akt. Kako će to uticati na tok javne rasprave odnosno njen uticaj na kompletan projekat.

grupa O.21

232. Traži komentar na to da se izgradnjom brana neće eliminirati kompletan elektroenergetski deficit Crne Gore, već će se samo umanjiti (Crna Gora uvozi više od 30% energije).

grupa O.10

233. Zar nije bilo logično da se prvo riješe problemi gubitaka u mreži, nelegalnih potrošača, loše naplate i KAP-a pa tek da se računa stvarni deficit i definišu izvori?

grupa O.10

234. Neki ljudi su ubijeđeni da se električna energija u Crnoj Gori krade i prodaje van zemlje. Naravno, ovo je pogrešno ubjeđenje, ali kako mislite da ovakva ideja može da se javi?

grupa O.10

Dragutin Simonović

235. Projekat obuhvata 22% kolašinske opštine i to dijela koji predtavlja turistički dragulj. Da li se razmišljalo u vezi sa tim da će lokalna zajednica tražiti trajno obeštećenje i valorizaciju ugroženosti prirodnih resursa?

grupa O.08

Grupa građana

236. Ako bi došlo do izmještanja magistrale usled izgradnje većeg „Andrejeva“, slažemo se da se počne sa izmještanjem sa novije varijante, tj. sa lokaliteta Lazi sa uzdužnim nagibom od 0,3 do 0,4%.

grupa O.24

237. S obzirom da je od Melještaka do manastira Morače,urađen idejni projekat koji ne zadovoljava potrebe stanovništva: Sretačke Gore, Moračkih sela, Kosa, i Raičevina molimo vas: uradite projekat ispod tunela 13 namjestu gdje je sada veliki parking sa vidikovcem.Tu je najpogodnije mjesto ne samo što su stijene izuzetno stabilne, nego je i kanjon najuži. Tu iznad tog mjesta u jednoj vrtači došao je lokalni put u zaseok "Mitrići" . Po našoj opštoj procjeni taj most ne bi bio duži sa svim gabaritima oko 200- 250 metara. Ako bi se odredila lokacija i projekat bio urađen i prihvaćen kao obavezna investicija u izgranji branastanovnici tih moračkih sela dali bi podršku izgradnji Andrejeva do kote 275m, odnosno na desetak metara niže od platoa Manastira Morača.

grupa O.24

238. Na budućem dijelu izmještene magistrale na pritoci r.Morače Ibrištici predviđen je veliki most. Slažemo se. Molimo vas da planirate sa jedne i druge strane mosta priključke na lokalne puteve za sela Cerovicu i Trešnjicu, koje se nalaze na desnoj strani i priključak sa sjeverne strane mosta na lijevu stranu Ibrištice i sela Ibrija i Ocke Gore jer bi taj priključak sutra bio spojen sa budućom magistralom Nikšić - Lukavica - Višnje - Liješnje - Ocka Gora -Kolašin.

grupa O.24

239. Sa mosta na Ibrištici ulazilo bi se u tunel sa lokaliteta „Grabi" koji bi izlazio na lokalitet „Zagradac". Mišljenja smo da sa lokaliteta Zagradac treba da ide most pravo na postojeću magistralu iznad samog Manastira jer izmještanje iziskuje velike troškove, a drugo, malo bi ko od turista svraćao u Manastir Moraču. Usljed izgradnje autoputa Bar - Boljari saobraćaj povrh samog manastira bio bi sveden na minimum, tako da bi sdaobraćaj bio rasterećen, te tada nebi bilo velikih potresa za manastir i konak.

grupa O.24

240. Ako bi došlo do izgradnje srsdnjeg, Andrejsv.a to jest: brane na 175 metara nebi se plavio most iznad „Krivog vira" na Morači to jest drugi most od M. Morače prema Međuriječju. Tako bi sa tog mosta imali postojeću vezu sa selima: Đurđevina, Bare Radovića, Raičevine i ostale zaseoke. O ovome treba dobro razmisliti. Tada bi nivo vode u jezeru bio na desetine metara od samog Manastira, a time bi ga bilo lakše obezobjediti i ušteda bi u svemu bila velika.

grupa O.27

241. Naš je predlog da se ispita varijanta izgradnje brane na Mrtvici, iznad vodopada Bijeli Nerini visine 150 metara čime bi se dobila velika akumulacija u predjelu sela Veliko Duboko a jezero bi imalo ogromnu količinu vode.

grupa O.27

Anton Ljucović

242. Koja to ekonomska cijena projekta 4 akumulacije može da zamijeni cijenu: velikog gubitka teritorije crnogorske države, velikim akumulacijama koje zauvijek brišu njen geografski prostor i identitet, socijalno i kulturno nasljeđe, tradiciju, običaje i navike života, obradivo zemljište, veliki broj stambenih i drugih objekata, seoskih zajednica. U ove prostore treba dovesti moderne puteve i mostove, socijalne, prosvjetne i kulturne objekte kako bi ponovo bio rođen novi život koji bi bio atraktivan za život. Prostor koji se gubi zahtjeva supstituciju novih mostova, novih puteva, tunela, izmještanje magistrale, PTT i energetske mreže.

grupa O.07

243. Treba ozbiljno uzeti u obzir alternativne vidove hidro-potencijala na Morači - nekoliko manjih hidrocentrala koje bi zadovoljile projektnu potrebu za energetskom potrošnjom, a koje ne diraju u radikalni zahvat prostora i njegov biodiverzitet, a klimatski uticaj putem velikih akumulacija nije ispitan do stepena nesumnjive izvjesnosti.

grupa O.27

244. Zašto neki veliki industrijski potrošači ne bi bili prinuđeni na uvoz struje, čime bi domaće trziste dobilo velike količine energije, koji bi uz manje hidroenergetske objekte bili dovoljni za potrebe Crne Gore, pa i njenog izvoza struje.

grupa O.08

245. Zašto koncesija za igradnju kojom se privileguje i favorizuje neki buduci investitor koji ce prodavati struju prema tržišnim kriterijumima, umjesto da centrale budu isključivo za potrebe crnogorskog društva, čiji bi investitor bila Crna Gora. Koja varijanta ne isključuje budućeg koncesionara za njenim korišćenjem i upravljanjem u proizvodnji energetske izvora?

grupa O.17

246. Ogromna cijena za eksproprijaciju imovine i objekata i konacni efekti proizvodnje struje nijesu takvog stepena i količine da opravdavaju ovako radikalni zahvat, čiji buduci ekonomski i turistički potencijali su potpuno neizvjesni. Između industrijskih i ekonomskih potreba i zahvata u prostorne planove i teritorijalne resurse, treba naći potrebni sklad.

grupa O.08

247. Koriscenje akumulacija od strane koncesionara u narednih 30 godina poklapa se sa tehnološkim, industrijskim i ekonomski vijekom života jednog hidropotencijala, koji se ne moze produžiti nekakvim remontom, koji u krajnjem zavisi od prihvata ponude koncesionara. Život se kreće oko živih rijeka, a ne njihovim pretvaranjem u mrtve vode sa neizvjesnim dohotkom i dobitom društva od njihovih akumulacija, pogotovo u vremenu kada nauka i priroda nude mnogo alternativnih izvora za koje naša država ima senzibilitet i sposobnost, i prirodni dar. Crna Gora i njena sveta teritorija nijesu dati nikome da je liše velikih teritorijalnih prostora i prirodne baštine.

grupa O.17

Marko Radunović

248. U dnevnom listu Vijesti g-din Taknosić –Keli je izjavio da je cijena uštede 1kWh, 1000 puta jeftinija od investicije u proizvodnju novog. Da li je to tačno?

grupa O.08

249. U dnevnom listu Vijesti g-din Taknosić –Keli je izjavio da će cijena električne energije brzo dostići nivo od 20€ za 1kWh. Koliko bi na godišnjem nivou vrijedjela proizvodnja planiranih HE na Morači i koliko bi bio stvoreni profit nakon perioda amortizacije?

grupa O.08

250. g-din Taknosić –Keli je napisao da crnoj Gori ne treba električna energija ako se KAP ugasi. Zar mogućnost korišćenja hidropotencijala nije prepoznato kao razvojna šansa održivog razvoja Crne Gore? Koje to privredne djelatnosti preferiraju zagovornici da ne treba da proizvodi i izvozi električnu energiju i nadoknadi deficite u mnogim oblastima u kojima se ne može takmičiti sa ostatkom svijeta?

grupa O.10

UNIVERZITET CRNE GORE, okrugli sto 23.mart 2010

Mičko Radulović

251. DPP predstavlja dobru polaznu osnovu. PZ sadrži nepotpune podatke - nema podataka o koti maksimalnog uspora i koti krune brane ni za jednu akumulaciju.

grupa O.22

252. U Rezimeu se navodi da je kota krune brane 190 mnm što je nemoguće jer je kota uspora 285 za Andrijevo, pa je vjerovatno da se radi o kruni brane 292. Zbog toga se postavlja pitanje – ako je kota uspora 285, zašto je kota krune brane 292, tj. čak 7 m veća. Ovo je izazvalo brojne kontradiktornosti i nejasnoće u planu.

grupa O.18

253. Na str 69 se navodi da je kota manastirske terase 305, odnosno da je nivo akumulacije 23m niži. Tvrdi da to nije tačno nego da je kota terase 278-279, a nivo akumulacije samo 2-3 metra ispod terase, odnosno, pri koti maksimalnog uspora izjednačava se sa terasom. Ove podatke treba preispitati.

grupa O.18

254. Geološki, hidrološki i morfološki podaci su kvalitetno obrađeni. Smatra da bi se rizici umanjili kad bi se Andrijevo smanjilo na 250m mnm.

grupa O.27

255. Smatra da je potrebno uraditi analizu stabilnosti i za Manastir.

grupa O.12

256. Nameće se rješenje sa šipovima jer je debljina je debljina terasnih sedimenata 47m.

grupa O.12

257. Đuđevina – zašto nema dosadašnjih istraživanja? Strategija ne daje postojeće karte vezane za hidrologiju. Nije dat potpun spisak izvorišta i ponora.

grupa O.12

258. Nije dat seizmički rizik pri punim akumulacijama.

grupa O.25

259. Konstatovano gubljenje vode, naročito od Zlatice prema Drezdi i Straganičkom oku. Predlaže da se uradi alternativa za Zlaticu – oko 1,5km uzvodno čime bi se izbjegli ponori.

grupa O.13

260. Eksploatacija šljunka nemoguća nakon izgradnje HE.

grupa O.12

261. Plan nema podataka o indukovanoj seizmici i nije naveden uticaj akumulacija na Zetsku ravnicu i razna izvorišta.

grupa O.25

262. Plan treba da istakne pozitivan uticaj od Duge do M. Morače (jer tu sada voda ponire).

grupa O.13

263. Negativni uticaji koji nijesu, a trebalo bi ih analizirati:

- g) Indukovana seizmika
- h) Oticanje vode kroz ponore za Zlaticu
- i) Potapanje izvora
- j) Mogućnost formiranja odrona kao posljedice učestalih punjenja i pražnjenja akumulacija
- k) Sprečavanje transporta šljunkovitog i pjeskovitog nanosa kojeg rijeka nosi
- l) Uticaj akumulacije na režim mirne izdani Zetske ravnice
- m) Mogućnost aktiviranja većeg broja klizišta uzvodno od manastira Morače
- n) Mogućnost porasta nivoa Skadarskog jezera i plavljenje u Skadru, donjoj Zeti i Žabljaku Crnojevića kada su pune 4 akumulacije i akumulacija na Drimu

grupa O.12

264. Uvesti monitoring kontrole:

- a) spiranja terena i zasipanja akumulacija
- b) transporta sedimenata

Predlog: analiza Andrijevo II na 250 m sa Grlom na 335 mnm i Dubravica sa kotom uspora 500 mnm.

gupa O.32

Ratko Mitrović

265. Uraditi višekriterijumski odabir i optimizaciju rješenja.

grupa O.26

266. Presentovao različita rješenja (ppt).

grupa O.27

Stanovnik Prekobrđa Vuk Rakočević (Predstavnik Rovčana)

267. Spojiti lijevu obalu Sjevernice na izmještenu magistralu Podgorica Kolašin. Planskom dokumentacijom predviđeni putevi od ukupno preko 30km. Tvrdi da dužine puteva navedene u DPP nijesu tačne (Konkretno relacija Pjenavac – Grlo – Sreteška Gora i dalje...).

grupa O.24

268. Potapa se 10 mostova.

grupa O.24

Jelisavka Kalezić

269. Zastarjela rješenja. Ponuđena rješenja nijesu generisana prostorom za koji se ona daju. Kako obezbijediti zaradu države tokom trajanja koncesije.

grupa O.22

270. Nije napravljen scenario maksimalnog rizika za predloženo rješenje.

grupa O.25

Radenko Pejović

271. Smatra da SPU treba da rade lokalni stručnjaci. Treba uraditi i analizu finansijske alternative. Npr. Da CG radi elektrane. Nije u redu da lokalna zajednica nema benefita od elektrana.

grupa O.17

Darko Pajović i Frančeska Antoneli

272. Str 94 engl prevod SPU – šta treba da se uradi prije ovih direktiva (traži preporuku COWI-ja).

grupa O SEA

273. Zašto nije urađen koncesioni akt (što je isto što i studija isplativosti).

grupa O.17

prof Slobodan Radonjić (ekolog)

274. Referat – pozitivna ocjena i podrška planu.

grupa O.07

Min. Turizma

275. M. Morača nije grčko – romanski stil.

grupa O.19

Mihailo Burić

Pozvao sve zainteresovane da pogledaju elaborat baze podataka za SEA

OPŠTINA PODGORICA, okrugli sto 24.mart 2010.

Božidar Vujošević

276. Dao izvod iz materijala kao štampani prilog.

grupa O.21

277. Da li su konsultovani Papandreas i Weber.

grupa O.07

Drago Šćepanović (udruženje Rovčana Gojak)

278. Ko radi eksproprijaciju.

grupa O.09

279. Da li se mogu rezervisati mjesta u PG za izmještanje grobova.

grupa O.14

280. Ima li rešenja za put na lijevu obalu osim onog predviđenog DPP-om.

grupa O.24

dr Vukajlo Vlahović

281. Da li je rađen elaborat zaštite stanovništva nizvodno od brane u slučaju rušenja brane.

grupa O.25

282. Postoji li definisana linija ugroženosti poplavnog talasa.

grupa O.25

283. Nije uvezano selo Jasenov Do.

grupa O.24

Srđan Miljanić (ing. informatike)

284. Koliko mladih ljudi očekuje radno mjesto.

grupa O.31

Bulatović Marko (student prava)

285. Potrebno uraditi edukaciju za HE potencijal.

grupa O.21

Nikoleta Todorović (student diplomatije)

286. Je li bolja solucija više manjih elektrana.

grupa O.27

287. Koje su mogućnosti za mlade ljude koje se ptvaraju gradnjom hidroelektrana na Morači.

grupa O.31

Milić Popović (student etf)

288. Šta sa 11 HE i odakle su podaci za DPP.

grupa O.06

Slobodan Bošković (student prava)

289. Da li postoje procjene o klimi.

grupa O.16

290. Kod koncesije – od čega se sastoji zarada budžeta.

grupa O.17

291. Da li izgradnja garantuje jeftiniju struju.

grupa O03

Demir Hodžić (student pol. nauka)

292. Vremensko trajanje koncesije i šta ostaje CG poslije.

grupa O.17

293. Da li će se nakon izgradnje HE uraditi izmjena nastavnog plana i programa na fakultetima koji se tiču ove oblasti.

grupa O.21

Maksim Drašković (nastavnik)

294. Da li se Velje Duboko uvezuje sa svijetom?

grupa O24

295. Dali postoji garancija da će biti struja jeftinija?

grupa O.03

296. Na koliko godina se raspisuje koncesija?

grupa O.17

297. Da li ima uticaja na studijske programe?

grupa O.21

Slobodan Radunović (ing elektronike)

298. Da li se može zaraditi koliko se može potrošiti? Da li se razmišljalo o uštedi energije? I uporediti to sa planiranom proizvodnjom u hidroelektranama.

grupa O.11

299. Da li je Plužine pilot projekat.

grupa O.21

Veselin Đurović (ekonomista – slikar)

300. Moralno pitanje preseljenja.
grupa O SEA
301. Koliki je izgubljeni dohodak i da li će se nadoknaditi.
grupa O.08
302. Da li će za 30 godina ovakav način proizvodnje energije biti prevaziđen.
grupa O.10
303. Šta sa HE Risan- Hrvati rade ugovor o ovoj vodi.
grupa O.10
304. Sem potapanja – elektrane ne daju dobit.
grupa O.07
305. Kako iseljavanje može biti demografski podsticaj.
grupa O.04

Frančeska Antoneli

306. Proces razvoja SEA.
grupa O SEA
307. Timovi DPP i SEA – kooperacija nije postojala jer nijesu usklađeni dokumenti?
grupa O SEA
308. Da li su izmjene iz SEA uključene u DPP i dali su zaključci bili uzeti u obzir pri izradi plana?
grupa O SEA

Darko Pajović

309. Traži odgovore na pitanja za PPCG-knjiga pitanja i odgovora.
grupa O.21
310. Plan nema podataka koliko Crnoj Gori pomaže projekat.
grupa O.08
311. Ekonomski projekat nije dobro pripremljen, koliko država pomaže projekat?
grupa O.08
312. Dokument sa ekonomskim proračunima treba dati u javnost.
grupa O.08
313. Kolika je ekonomska dobit i koja mu je struktura.
grupa O.08

dr Zlatko Bulić

314. Kanjon Mrtvice, a ne kanjon Tare, je drugi u svijetu po ljepoti.

grupa O.19

315. Zašto se nije koristila Studija Pravci razvoja CG kao ekološke države.

grupa O.29

316. Zašto se nije koristila NSOR.

grupa O29

317. Potrebno detaljno razraditi prostor. Šta u DPP-u predviđaju sa nacionalnim istraživanjima? Treba da se ovi prostori detaljno prouče, bez obzira gradile se hidroelektrane ili ne.

grupa O.22

Branislav Ostojić

318. Šta sa kolebanjima nivoa vode (mulj i sl), širok pojas je devastiran.

grupa O.32

319. Turistička valorizacija mora smanjiti i definisati posebne uslove u akumulaciji Andrijevo!

grupa O.28

320. Očuvanje pejzažnih vrijednosti.

grupa O.19

321. Zašto se ne koristi voda iz Bilećkog jezera gdje se već 20 g. Nije ništa desilo a jezero je dijelom u CG, zašto se dio vode ustupa drugoj državi.

grupa O.10

322. Već 30 godina se čeka objekat kontinuiteta u energetici.

grupa O.10

Milojica Šćepanović

323. Da li za Međuriječje može prvo da se isplati imovina pa tek onda da počne da se radi.

grupa O.09

Danilo Sindić

324. Koliko m2 zemljišta se plavi.

grupa O.09

325. Odakle novac za eksproprijaciju i puteve.

grupa O.09

Nenezić Zlatko

326. Da li je moguće uskladiti turizam, energetiku i ostalo navedeno u DPP, znači dva različita koncepta i dali postoje ovakva jezera u svijetu?

grupa O.07

Dmitrić Radonja

327. Po planu Andrijevo je turistička destinacija. Smatra da nema tih potencijala.

grupa O.28

328. Nema putne mreže sa brane u oba pravca (lijevo i desno od Morače).

grupa O.24

Džodžo Slobodan

329. Rasjed kod brane Andrijevo, lošiji kvaliteta stijene no se očekivalo. U slučaju zemljotresa Podgorica je 6 m ispod vode.

grupa O.12

330. Rešenje Vlada Vlahovića.

grupa O.27

Miomir Mugoša

331. Validnost dokumentacije u smislu novih standarda (seizmika, mehanika, geologija...), obzirom na protok vremena.

grupa O.26

332. Mogućnost izvođenja petlje Smokovac zbog prenosnih i drugih infrastruktura u okviru zakonskih mogućnosti jer neki misle da je ovo optimalno rješenje trase.

grupa O.24

333. Branislav Đorđević – reportaža 16.03.2010 u dnevnoj novini Vijesti gdje je dato jedno dobro objašnjenje.

grupa O.07

Husein Vuković (građ ing - hidro)

334. Dao analizu potrebe struje za prenos vode i opisao stanje sistema opskrbe vodom u Podgorici. 1950 sekundnih litara je prosječna potrošnja danas a za to se troši 0,29-0,33 kW na metar kubni za crpenje vode u sistem. Postoji 250.000 točućih mjesta pitke vode u gradu.

grupa O.30

Petar Živković

335. Izrazio zadovoljstvo planom, koji pretstavlja dobar osnov za prihvatanje.

grupa O.07

336. Opredeljene investicije neće biti dovoljne.
grupa O.07

337. Da li će sredstva sa str 54 za ekspropriaciju biti dovoljna.
grupa O.09

338. Nije dovoljno investicija za ZŽS.
grupa O.23

339. Da li je dobra procjena eksproprijacije.
grupa O.09

340. Na str 55 odvojiti po % građevinske radove i tehnološku opremu.
grupa O.23

341. Broj stanovnika u regiji opada, na str. 14 pominje se tek 244 đaka, a 2021 predviđa se povećanje stanovnika od 120 %, pa ovaj material služi za ostale projekte u regiji.

grupa O.04

Darko Pajović

342. Na sajtu ne postoji knjiga pitanja i odgovora za PPCG, odgovori treba da su ali nijesu bili poslani!

grupa O.21

343. Ekonomski efekti za novo stanje se preuveličavaju a ocjena je 41 mio €.
grupa O.08

344. Koja je struktura zarade? Ne postoji bilanca uvoza izvoza električne struje. Priča o radnim mjestima nerealna je.

grupa O.08

345. Upotrebna dozvola u zemlji se obično ne poštuje.
grupa O.21

346. Očuvanje životne sredine je ekonomska kategorija, pa su ekonomske projekcije bitne. Sumnja se da građani nemaju boljeg projekta od ovog, jer se ekonomske projekcije zaobilaze ali će oni na njima insistirati.

grupa O.08

OPŠTINA KOLAŠIN, okrugli sto 26.mart 2010.

Danilo Sinđić (Sreteška Gora)

347. Dao komentar vezano za postojeću magistralu i izgradnju mosta Pjenavac.
grupa O.24

348. Pominje se kozja staza urađena 1939 godine.
grupa O.24

349. Rejon potapanja spriječio je razvoj ovih krajeva.
grupa O.07

350. Kakva je putna infrastruktura?
grupa O.24

351. Put ide od Sreteške Gore prema Duškama. To nije dobro obrađeno i nije prihvatljivo.
grupa O.24

352. Neki putevi (npr preko Štavnja) su dati samo jednom rečenicom.
grupa O.24

353. Prihvataju samo rješenje da iuzađu na magistralu u reonu jezera.
grupa O.24

354. Da li će se raditi ova varijanta u reonu Sjevernice?
grupa O.24

355. Pitanje eksproprijacije.
grupa O.09

Šćepanović Dragutin

356. Najljepše selo na 4 rijeke (Sjevernica...).
grupa O.20

357. Locirati Dubove Stijene (kanjon Sjevernice).
grupa O.20

358. Da li eksproprijaciju radi opština Kolašin.
grupa O.09

359. Cijene da budu kao u Milanu i Parizu.
grupa O.09

360. Gdje sa izmještenim grobljima.
grupa O.14

Božo Rakočević

361. Putevi, ništa o Sreteškoj Gori? *Objašnjenje:*
grupa O.24

Vuk Rakočević

362. Popis daje 150 stanovnika. Prezime Pekic ima 150.
grupa O.04

363. Napraviti novi most i dati mu ime Pjenavac, u spomen žrtava nesreće koja se desila u prošlosti!

grupa O.24

Rajo Popović

364. Za koliko godina će se izvršiti obaveza plaćanja imanja u slučajevima potapanja.

grupa O.09

365. Iz Rovaca znatno se produžuje put prema Podgorici.

grupa O.24

Radoš Rakočević

366. Dati tehničko rješenje mosta preko jezera na lijevu obalu Morače.

grupa O.24

Minić Nikola

367. Odrediti cijena zemljišta po kvadratnom metru.

grupa O.09

368. U dijelu Smolnice – Dumačine ne vidi se infrastruktura na 1:25000.

grupa O.24

369. Šta se planira u kanjonu Mrtvice? Dokle ulazi voda u njega? Kanjon je treći po ljepoti u Evropi.

grupa O.19

370. Plave li se Bijeli Nerini?

grupa O.32

371. Zašto nije predviđena marina u kanjonu Mrtvice?

grupa O.28

372. Inicijativa da dio struje pripada Kolašinskoj opštini.

grupa O.08

Budimir Vlahović

373. Da li je ovo najbolje rješenje sa stanovišta ekonomsko bezbjednostih dilema?

grupa O.08

374. Šta dobijamo, a šta gubimo (pobrojao), to je kanjon i najbolje površine u opštini.

grupa O.07

375. Da li je brana bezbjedna za Podgoricu?

grupa O.25

376. Na koji max stepen seizmičke aktivnosti je projektovana brana?

grupa O.25

377. Šta ako dođe do neke diverzije (bomba, novi Hitler....)?
grupa O.25

378. Šta sa novim izvorima energije?
grupa O.10

Boro Milošević

379. Niko nije protiv brane nego ljudi brinu za svoje interese. Neke stvari nijesu riješene. Teško je seliti groblja i ljude, a šta je s Manastirom? Koja cijena otkupa zemljišta?
grupa O.09

380. Gdje će biti upravna zgrada elektrana?
grupa O.21

381. Kako se radi po fazama, 10 godine prije isteka valjivosti plana ističe koncesija?
grupa O.17

382. Koja će biti cijena struje?
grupa O.03

383. Sanacija manastira Morača.
grupa O.19

384. Bajina Bašta, Perućac i jezero na Tari – pozitivni primjeri.
grupa O.08

Luka Medenica

385. Nije protiv iskorišćavanja ali zašto se ne uzmu u razmatranje 2 brane. Manji troškovi izmještanja puta, manje strada imovina. Kod mosta Grlo bila bi čeona brana.
grupa O.27

386. Dati detaljnu analizu ekonomske isplativosti za njegov primjer.
grupa O.08

387. Skupština neka donese poseban zakon o davanju koncesije u smislu zastupanja i ispunjavanja ovaveza prema stanovništvu.
grupa O.17

Anto Petrović

388. Koliki je vijek elektrana?
grupa O.26

389. Zašto se odustalo od ideje Vlahovića?
grupa O.27

390. Ko će biti koncesionar i da li je on kao onaj u KAP-u?
grupa O.17

Dragiša Dožić

391. Da li je u ukupnu sumu od 543 miliona ušla suma za podsticanje razvoja infrastrukture, turizma, poljoprivrede?

grupa O.23

392. Da li je opravdano raditi revitalizaciju Manastira Morača prije nego se uradi sanacija kosina?

grupa O.12

393. Koja je kota akumulacije kod Koštanice?

grupa O.18

Darko Medenica

394. Ima li Morača vodu za veliko Andrijevo (primjer Kokin Brod ljeti)?

grupa O.13

Draginja Kujević (istoričar)

395. Hoće li moći sve brane da rade odjednom?

grupa O.26

396. Voda će izazvati rastakanje maltera sa freskama?

grupa O.19

Risto Vuković

397. Kad će biti tender za mini elektrane?

grupa O.21

Prota Rade Radenović

398. Pitanje vodopada Svetigora.

grupa O.19

Drago Šćepanović

399. Komentar vezano za lokalne izbore.

grupa O.21

Slobodan Džodžo

400. Projekat Vlada Vlahovića.

grupa O.27

Radoš Rakočević

401. Most da bude u koncesiji.

grupa O.17

Vučica Radojević

402. Novinarski članak Politike u vezi apela za zaštitu manastira.
grupa O.21

Peđa Vuletić

403. Šta će biti sa Kolašinom?
grupa O.21

Mileta Šuković, predsjednik Skupštine opštine Kolašin – završna riječ

Saobraćajna uvezanost naselja, spustiti kotu Andrijeva na 250 mnm, a sjedište elektrana da bude u Manastiru Morača.

CANU, 29.mart 2010.

Mitropolit

404. Primjer ideje isušivanja Skadarskog jezera.
grupa O.32

405. Uništavanje prirode.
grupa O.32

406. Čuvati kulturno nasljeđe.
grupa O.19

407. Staviti manastir Morača pod UNESCO zaštitu.
grupa O.19

408. Podrčje Morače proglasiti za Nacionalni park.
grupa O.19

409. Ne vidi garancije da će manastiri Morača i Duga, kao i arheološka nalazišta biti sačuvana za buduće generacije. Ovo se naročito odnosi na plato Manastira Morača.
grupa O.01

410. Đuđevina kao prijetnja.
grupa O.12

411. Nije samo jedno vrelo u okolini manastira Morača, nego svugdje iz stijena izbijaju izvori.
grupa O.13

412. Postoji digoročno opasnost za Manastir Morača.
grupa O.19

413. U put su uložena milionska sredstva i mi to potapamo.
grupa O.24

414. Saglasan sa autoputom, ali će manastor Morača sa elektranama postati slijepo crijevo Crne Gore.

grupa O.19

415. Doći će do odlaska stanovništva jer će se potopiti najbolji kompleksi zemlje.

grupa O.04

416. Manastir Morača će ostati sam bez puta i prilaza.

grupi O.19

417. Dosta brzo se radi na donošenju ovog DPP.

grupa O.21

418. Šta ako opet bude bombardovanje, jer se to ovdje čedsto dešava. U tom slučaju stradalo bi i Skadarsko jezero.

grupa O.31

Andrija Markuš

419. Nema potpisa autora.

grupa O.21

420. Nije uključen Gordan Koroman za Zaštitu životne sredine.

grupa O.32

421. Crnogorci su vezani za kamen. Uništavaju se prirodne ljepote. Postavlja se pitanje identiteta Crnogoraca u vezi sa potapanje kanjona Platije.

grupa O.19

422. Brane se nalaze na liniji susreta afričke i evropske kore. Šta u slučaju pucanja i potapanja. Navodi primjer zemljotresa kada je stradala Duklja i to dvaput u istoriji.

grupa O.25

Velizar Velimirović

423. Ko ima pravo da ravna Crnu Goru jezerima?

grupa O.21

424. Dati energetiku koja ne uništava okolinu.

grupa O.10

Radulović Branko

425. DPP ima nedorečenosti.

grupa O.07

426. Energetska samodovoljnost bitna za Crnu Goru.

grupa O.10

427. Treba hitno graditi, ali sa preciznim odgovorima na pitanja: šta, kako i ko?

grupa O.17

428. Predlog I: HE Komarnica, HE Kruševo, Blok 2 TE Pljevlja.
grupa O.10

429. Predlog II: HE na Morači, ali ako nema prevođenja Tare u Moraču ovo je promašeni projekat.
grupa O.10

430. Predlog III: HE Buk Bijela.
grupa O.10

431. Prekinuti ovaj projekat.
grupa O.07

432. Studija održivog razvoja do 2025 – konsultovati je za DPP jer daje drugačije preporuke.
grupa O.29

433. Valorizovati potencijal Crne Gore.
grupa O.07

434. Dao uporedjivanje cijene po varijanti u DPP i njegovoj varijanti. U DPP 62 eura, a po njegovoj 32 eura.
grupa O.03

435. Referendum predlaže za ovo pitanje, odnosno plan.
grupa O.21

Prof Radenko Pejović

436. Podržava izgradnju HE na Morači, ali ovi projekti su stari 30 god.
grupa O.22

437. Zašto smo dovedeni u situaciju da uvozimo. Zašto nijesmo gradili? Ko je odgovoran?
grupa O.10

438. Izolovano, kao sami projekat, ovo je isplativo i država će imati koristi. Zašto nijesu tražene i alternative?
grupa O.27

439. Zašto baš ovo rješenje bez kvalitetno analiziranih varijanti: nisko Andrijevo, rješenje akademika Vlahovića ili nešto treće?
grupa O.27

440. Treba doraditi istraživanja. Da li postoje i drugi uslovi finansiranja?. Neće sve uraditi koncesionar.
grupa O.07

441. Zašto da se ovo ne radi sopstvenim sredstvima?
grupa O.17

442. Šta je bilo sa novcem od prodaje EPCG?
grupa O21

443. Zašto radimo plansku dokumentaciju kad to ne poštujemo? Po akcionom planu za energetiku redosljed bi bio Komarnica – TE – HE na Morači.
grupa O.29

444. Zašto se ne rekonstruiše HE Perućica i snaga podigne na 600 MW?
grupa O.10

445. Zašto se ne valoruzuju vode Bilećkog jezera i zašto 4886 GWh/god dajemo Republici Srpskoj.
grupa O.10

446. Zaključak: Projekat ne može ići u realizaciju. Treba ići po akcionom planu. Potrebno dati i naknadu za izgubljeno prirodno dobro i potpisati ugovor sa Lokalnim samoupravama.
grupa O.07

447. Zakonom regulisati naknadu za izgubljena prirodna dobra i privatnu imovinu!
grupa O21

prof Mićko Radulović

448. Vodoprivredna osnova iz 2001 g. je obavezivala obrađivača, jer sadrži detaljna planiranja na vodama i imala 2 varijante.
grupa O.29

449. Treba dati alternativu na 250mm. Ovakvo rješenje (250 mm) ima manje negativnih uticaja. Gubitak potencijala nadoknaditi izradom 2 stepenice: Grlo i Dubravica.
grupa O.18

450. Rezime samo spominje alternative.
grupa O.27

451. Novo rješenje je povoljnije za sve sa prevođenjem Tare u Moraču.
grupa O.27

452. Potrebno konsultovati knjigu Đorđevića i Šaranovića, prema kojoj je i varijanta sa niskim Andrijevom energetski isplativa.
grupa O.27

453. Uraditi detaljno obije varijante, jer nema uvjerljivih dokaza da je HE visoko Andrijevo najbolja moguća. Treba uraditi i varijantu sa niskim Andrijevom.
grupa O.27

454. Na raspolaganju je Obrađivaču za saradnju oko predloženih alternativa.
grupa O.21

Protojerej Džomić Velibor

455. Dao pravnu analizu dokumenta. **grupa O.07**

456. Dokument nezakonit po pitanju ZŽS i posebno kulturne baštine.
grupa O.19
457. Manastir treba zaštititi bez uslovljavanja gradnje HE Andrijevo.
grupa O.19
458. Osim manastira Morača ugrožena je i njegova zakonom propisana zona zaštite u njegovom širem obuhvatu.
grupa O.19
459. Zaštita ovakog spomenika obaveza je države, a ne investitora.
grupa O.19
460. Zaštita kulturnog spomenika podrazumijeva zabranu gradnje u okolini.
grupa O.19
461. Nije bilo konzervatora u timu.
grupa O.19
462. Plan nije usklađen sa zakonom o zaštiti i međunarodnim konvencijama.
grupa O.07
463. Ista zaštita mora da bude i za I i za III kategoriju, i to isto za spomenik i za okolinu.
grupa O.19
464. Obradivač nije dao prostor zaštićenih okolina spomenika kulture.
grupa O.19
465. Zaštićena okolina nalazi se u registru spomenika kulture.
grupa O.19
466. Podaci o grobljima su pogrešni.
grupa O.14
467. Ignoriše se proces restitucije.
grupa O.07
- dr Zlatko Bulić**
468. Specifičnija je Morača od Tare.
grupa O.32
469. Sliv Morače predstavlja jedan od 154 centara biodiverziteta na Zemlji.
grupa O.02
470. Aspekt prirodnih vrijednosti nije dobro obrađen.
grupa O SEA
471. Dao citat prof Miljana Radovića.
grupa O.07

472. Šta se planira sa nacionalnim istraživanjima za prostor sliva Morače? Kada se planira početak takvih multidisciplinarnih projekata?

grupa O.22

Slobodan Džodžo

473. Andrijevo da ide na kotu 206, i tražio obrazloženje ko je odbacio rješenje akademika Vlahovića?

grupa O.27

474. Po pitanju zemljotresa povoljnija je varijanta brane kod mosta Grlo.

grupa O.27

dr Slobodan Vukčević (hidrotehnika)

475. Treba graditi elektrane, ali sa pameću i sa svojim kapacitetima.

grupa O.17

476. Gradnja treba da riješi i vodosnabdijevanje. U CG je samo Podgorica adekvatno snabdjevena vodom.

grupa O.30

477. Izravnanje proticaja. Trenutno je odnos između max i min proticaja nekoliko stotina puta. Ovim se omogućava vodosnabdijevanje i sl.

grupa O.30

prof Ratko Mitrović

478. Uraditi rangiranje rješenja sa parametrima proizvodnje, zapremine akumulacija, ekoloških i socioloških problema.

grupa O.07

479. Varijante 1 i 2 iz vodoprivredne osnove nijesu optimalne.

grupa O.27

480. Požurilo se sa ovim projektom, treba usvojiti kompromisno rješenje. Postoje istraživanja, jedno su uradilo sami, a recenzirao ga je prof. Đorđević.

grupa O.27

Nikolić Vujadin

481. Postoji adekvatna alternativa 27m³/s sa 40GWh iz Nikšića koje nijesu danas iskorišćene.

grupa O.27

482. Pivsko jezero ima 74 m³/s dotoka.

grupa O.13

483. Napraviti tunel Nikšićko Polje – Pivsko jezero.

grupa O.27

484. Cijev od Vidrovana do Krupca bi oštalala 35 000 000 eura.
grupa O.27

485. HE Komarnica bi koštala oko 150 000 000 eura.
grupa O.27

Milovac (MANS)

486. Zašto studija o incidentima odnosno riziku nije dostupna javnosti? Bez tih informacija nema odluke.
grupa O.21

487. Da li postoji analiza o potencijalnim žrtvama, iznosu eventualnih štete i sl?
grupa O.25

488. Ako se ugase Željezara i KAP – da li će tada biti deficit struje?
grupa O.10

489. Da li je ovo privatni ili javni projekat?
grupa O.21

490. SEA nema procjene o gubicima u mreži i krađi struje.
grupa O.10

Danilo Dedić

491. Konstatuje da je prošlo puno vremena a da se ništa nije radilo. Predlaže da se radi prevođenje dijela voda Tare u Moraču i HE Koštanica.
grupa O.27

Ivan Zanković – NVO

492. Naveo teze o morbidnom urbanizmu i lošem turizmu i ekonomiji.
grupa O.21

493. Rijeka Morača se uliva u Skadarsko jezero pa će to da utiče na jezero i na rijeku Bojanu.
grupa O.13

494. Doći će do poniranja vode i izbijanja na druga mjesta. Multiplikativni problemi.
grupa O.13

495. Dokle bi išao vodostaj unazad od brana.
grupa O.13

496. Crna Gora je trusno područje. Sigurnost građana od brana?
grupa O.25

497. Ne poštuju se zakoni, nije ispoštovan zakonska regulativa EU.
grupa O.29

prof Radonjić Slobodan

498. Svako treba da učestvuje sa stručnim komentaram.
grupa O.21

499. Zašto ne izvoziti struju i zašto ne živjeti od struje?
grupa O.08

500. HE da gradi država a ne koncesionar.
grupa O.17

501. Zalaže se za prevođenje Tare u Moraču, i to u periodu 6-8 mjeseci kada je Tara bujična. Do Kolašina korišćenje Tare ne smije biti problematizovano.
grupa O.27

mr Danilo Mrdak

502. Stiče se utisak da je ovo projekat za turizam a ne za elektrane. Broj navedenih ležaja je za 70 hotela. SEA nije uključila analizu ovih hotela.
grupa O.28

503. Koliki je ekološki protok?
grupa O.13

504. Skadarsko jezero je danas odličan primjer intezivnog razvoja turizma.
grupa O.28

505. Dati cost benefit analizu sa cijenom struje po kojima su te analize rađene.
grupa O.21

506. Koliko država učestvuje?
grupa O.17

507. Koliko košta izmještanje 130 km lokalnih puteva?
grupa O.24

prof Mihailo Burić

508. Treba diskutovati sa argumentima i podacima.
grupa O.21

509. Klimatske promjene (temperatura i vlaga) neće negativno uticati na Manastir.
grupa O.16

Božo Pavićević

510. Metod planiranja treba adekvatno uskladiti.
grupa O.21

Milan Bošković – replika Radulović 3 varijante:

511. Kako HE Kruševo nizvodno od Mratinja? Znači li to da Mratinje treba da stane za vrijeme izgradnje? Osim toga, lijeva obala Pive je u Bosni i Hercegovini.

grupa O.21

512. Minimum ili ekološki protok – u zakonu Srbije to se zove garantovani minimum.

grupa O.13

SISTEMATIZACIJA ODGOVORA NA POSTAVLJENA PITANJA , SUGESTIJE, PREDLOGE ...

Odgovori na postavljena pitanja, komentare, sugestije,... , pripremljeni su i dati u konstatacijama i stavovima Obradivača po oblastima-temama. Ovaj način se činio najracionalniji a istvremeno sveobuhvatan. Takođe, ovaj način je omogućio da se na odgovoran način odnesemo prema brojnim pitanjima i konstatacijama učesnika u javnoj raspravi, kako onih koji su se pismenim putem obrtili tako i onih koji su učestvovali na okruglim stolovima ili drugim skupovima.

Odgovori su dati po abecednom redu.

O.01 Arheologija

Radi se Studija čiji projektni zadatak je dat u Prilogu. Ovo pitanje je dominantno predmet SEA, a sve preporuke će biti uvažene tokom izrade Predloga DPP.

O.02 Biodiverzitet

Radi se Studija čiji projektni zadatak je dat u Prilogu. Ovo pitanje je dominantno predmet SEA, a sve preporuke će biti uvažene tokom izrade Predloga DPP. Inače za ovu oblast je već urađena Baza podataka, koja je korišćena u izradi Nacrta DPP i SEA.

O.03 Cijena električne energije

Cijena električne energije će se utvrđivati na slobodnom tržištu. Za očekivati je naravno, da će zbog postojanja lokalnih izvora energije građani Crne Gore od toga imati koristi i da će energija biti raspoloživija i jeftinija nego u slučaju kada se ti objekti nebi gradili a el. energija uvozila.

O.04 Demografija

Demografska kretanja zavise od investicija u društvene servise i privredne objekte. Projekcija u DPP-u je data na osnovu pretpostavke da će se sprovesti integralni razvoj područja u svim oblastima.

O.05 Dinamika gradnje

Planirani rok realizacije hidroenergetskih objekata je 6 godina. Ostali sadržaji u Slivu Morače (putna i ostala infrastruktura) će se graditi sredstvima države i lokalne samouprave i zavisice od dinamike njihovog obezbjeđivanja. To će između ostalog biti i predmet PUP- ova Glavnog grada i Opštine Kolašin.

O.06 Dodatnih 11 akumulacija

Na osnovu studijskih istraživanja utvrđena je povoljnost uslova za izgradnju još 11 višenamjenskih akumulacija u prostoru Sliva Morače. One su proistekle iz potrebe da se čitavo područje integralno sagleda i prostor sačuva za one namjene koje predstavljaju optimalno korišćenje. Tako su planirani i ostali sadržaji kao što su: turističke zone, putna i druga infrastruktura, zone za individualno stanovanje, poljoprivredne i šumske zone i dr.

Na pitanje da li je bolje više manjih elektrana, odgovor se nalazi u Strategiji razvoja energetike. U principu, trebaju i jedne i druge, jer tako spregnut sistem daje optimalan razvoj čitavog tog sistema. Bitno je naglasiti da se prema svim planovima razvoja radi o integralnom razvoju i upravljanje slivovima za šta će biti urađeni razni programi jer treba uskladiti razvoj tih malih i velikih elektrana i uvezivanje u jedan jedinstven sistem.

I pored toga što Studijska osnova na dosta detaljnom nivou razmatra ovih 11 akumulacija, treba raditi dodatna istraživanja. Zadatak DPP je da prepozna i rezerviše te prostore za kasnija istraživanja koja će pokazati opravdanost ili ne realizacije takvih projekata, naravno uz poštovanje svih zakonskih procedura, donošenje planske i druge dokumentacije, procjene uticaja na životnu sredinu ...

O.07 DPP u cjelini

Izgradnja četiri hidroelektrane na rijeci Morači nije žrtva crnogorskog naroda već investicija u budućnost i dobit.

Kanjon Morače će biti potopljen samo u jednom njegovom dijelu. Vode u kanjonu uzvodno od Andrijeva biće do kote 285m nadmorske visine, a za tri druge akumulacije voda neće izlaziti iz korita Morače. Dakle, visina dijela kanjona koji se potapa se umanjuje za 130 m.

Kako svi veliki projekti imaju i značajne uticaje na životnu sredinu istovremeno sa DPP-om radi se i strateška procjena uticaja na životnu sredinu., kojom će se analizirati svi negativni i pozitivni uticaji izgradnje HE.

Izrada (SPU) povjerena je COWI-u iz Norveške, koja je jedna od vodećih konsultantskih grupa u Evropi. Izradu je donirala Norveška Vlada.

SPU se radi u skladu sa novim crnogorskim Zakonom o strateškoj procjeni uticaja koji je harmonizovan sa Direktivom 2001/42/EC, kao i na osnovu odgovarajuće metodologije, principa i međunarodne najbolje prakse iz EU i propisima Svjetske banke.

Dokument se može naći na sajtu Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine **www.mse.gov.me**.

Supervizija Strateške procjene uticaja na životnu sredinu povjerena je Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti – CANU.

U ovaj razvojni projekat se ušlo saglasno državnim strateškim razvojnim dokumentima:

- Vodoprivrednoj osnovi Republike Crne Gore, koju je izradio Institut za vodoprivredu »Jaroslav Černi« - Beograd.- usvojila Vlada Crne Gore 2001. godine
  - Strategiji razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine, koju su radili Institut za istraživanja u energetici, ekologiji i tehnologiji (IREET) – Ljubljana i Energetski institut »Hrvoje Požar« – Zagreb, čiji je supervizor bila Crnogorska akademija nauka i umjetnosti (CANU), a donator UNIDO. Prioritet u izgradnji dat je HE na Morači. - usvojila Vlada Crne Gore 2007. godine.
  - Prostornom planu Crne Gore do 2020. godine, koji je uradio Montenegroinženjering - Podgorica, Institut za arhitekturu i urbanizam –Beograd i Urbanistični inštitut Republike Slovenije - Ljubljana. Planom je predviđena izgradnja HE na Morači
  - Akcionom planu 2008 - 2012. za realizaciju Strategije razvoja energetike, koji je uradila KORONA – Ljubljana, a donator bio UNIDO.
- Akcionim planom za HE na Morači je definisano da Vlada treba, između ostalog, da uradi Detaljni prostorni plan (DPP), Stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu (SEA) i tendersku dokumentaciju za dodjelu koncesije i izgradnju HE na Morači, kao i da donese odluku o modelu po kojem će elektrane biti izgrađene - usvojila Vlada Crne Gore 2008. godine.

Pored navedenih dokumenata, podrška odluci da se pristupi izradi plana te realizaciji višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači je bila i činjenica da:

- Urađena je kompletna i kvalitetna dokumentacije za ovu fazu realizacije projekta
- Alternativni izvori energije nikako ne mogu zamijeniti hidroenergetske objekte, već mogu biti samo dopuna
- Nema rizika niti seizmičkog, niti rizika od aktivacije klizišta, a ni bilo koje drugo otvoreno bezbjedonosno pitanje
- Porast BDP-a
- Smanjenje spoljnotrgovinskog deficita Crne Gore
- Proizvodnja čiste energije i smanjenje emisije CO2
- Povećanje industrijske proizvodnje
- Razvoj turizma
- Razvoj poljoprivrede
- Omogućavanje vodosnabdijevanja i navodnjavanja
- Povećanje zapošljavanja, posebno tokom šest godina izgradnje HE
- Zaustavljanje negativne migracije stanovništva i napuštanje prostora sliva Morače
- Smanjenje poplava u nizvodnom području
- Povećanje nivoa Morače u sušnom periodu

O.08 Ekonomija

Programski zadatak za DPP je rađen na osnovu predhodnih dokumenata kao što su PPCG do 2020 godine, Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025 godine i drugih u kojima su na nivou Crne Gore razmotrena i ekonomska pitanja i usvojena državna politika u toj oblasti. Renomirana svjetska firma Poyri je radila Studiju na osnovu koje su analizirani efekti i utvrđeni parametri isplativosti planirane investicije. Ti podaci su prezentirani u Nacrtu DPP-a i tokom javne rasprave.

Svi ostali predlozi koji se odnose na naknade za imovinu, raspodjelu naknada između države i lokalne samouprave, nijesu predmet ovog dokumenta, već važećih zakona, kao i budućih ugovora koji će biti potpisani između zainteresovanih strana. Procjena je da će

Crna Gora u periodu 50 godina od izgradnje hidroenergetskih objekata imati korist od 474 do 743 miliona eura, zavisno od kretanja cijena električne energije.

O.09 Eksproprijacija

Planirano je da eksproprijaciju sprovodi država, kako je to i zakonom definisano. Eksproprijacija će se vršiti na osnovu elaborata o eksproprijaciji, kojim će biti definisane nepokretnosti koje se eksproprišu, kao i cijene koje će biti komisijski utvrđivane, na osnovu procjene vrijednosti imovine. Mjerodavni će biti podaci iz Katastra nepokretnostipa pa je lokalnom stanovništvu, tokom javne rasprave, sugerisano da provjere upise u katastru i sprovedu potrebna ažuriranja (uknjižbu kupoprodajnih ugovora, ostavinske postupke i dr.). Za svaku parcelu i objekat biće potpisivan poseban ugovor sa vlasnicima. Sama procedura sprovođenja eksproprijacije, kao i utvrđenih cijena nijesu predmet DPP, već samo utvrđivanje površina koje će biti potopljive, kao i zaštitne zone oko akumulacije. Te površine su precizno utvrđene u Nacrtu DPP u dolumentu "Detaljna razrada" i prezentirane tokom javne rasprave.

O.10 Energetika

U Nacrtu DPP-a se, u mjeri mogućeg, poštovao princip i smjernica iz PPCG da se svi infrastrukturni objekti i sistemi planiraju u tzv "infrastrukturnim koridorima". Rješavanje problema deficita električne energije je obrađeno dokumentom "Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2025 godine", a izgradnja HE na Morači predstavlja tek jedan segment u razvoju elektro-energetskog sistema Crne Gore. Pored pitanja deficita, pomenutom Strategijom su obrađena i sva pitanja dugoročnih potreba za električnom energijom u raznim scenarijima (sa i bez teške industrije), korišćenje alternativnih izvora, rješavanje problema gubitaka na mreži i dr. Strategija razvoja energetike do 2025 analizirala je gubitke na elektro mreži i utvrdila da se samo saniranjem gubitaka na elektro mreži ne može riješiti potreba za proizvodnjom struje. Osim toga, gubitke na mreži je nemoguće potpuno odstraniti. Takođe, saniranje ovih gubitaka zahtijeva izuzetno veliku investiciju, na čemu se trenutno i radi u EPCG. Najrazvijenije zemlje na svijetu imaju gubitke na distributivnoj mreži od 5 – 10%. Gubici na mreži praktično mogu biti smanjeni za svega 10% što nikako ne rješava problem deficita električne energije u Crnoj Gori. Takodje, ugovorom sa A2A kompanijom predvidja se ulaganje značajnih finansijskih sredstava da bi se u roku od 5. god. gubici na mreži doveli do 11%. Dakle, saniranje gubitaka na mreži i izgradnja novih hidroenergetskih postrojenja su dva paralelna, dopunjavajuća i kompatibilna procesa, koji jedan drugog ne isključuju i jedan drugog ne mogu zamijeniti. Činjenica je da Crnoj Gori odavno nedostaje novi izvor električne energije. Crna Gora je od 2001 godine do danas za uvoz električne energije izdvojila približno 700 miliona eura. Sav planirani i očekivani razvoj u budućnosti će zahtjevati novu energiju. Ne treba zanemariti ni činjenicu da je TE Pljevlja, poslije 20 godina postojanja već odradila više od polovine svog radnog vijeka.

O.11 Energetska efikasnost

Pitanja energetske efikasnosti su takođe pitanja, kojima se na integralan način bave drugi državni razvojni planovi i programi i oni nijesu predmet ovog DPP.

O.12 Geologija i seizmika

Pored do sada urađenih obimnih istraživanja, planirana su i dodatna istraživanja, posebno za lokacije Manastira Morača (stabilizacija kosina) i lokaliteta Đuđevina. Takođe, tokom izrade projektne dokumentacije radiće se namjenska istraživanja za same lokacije brana, kao i za trase izmještene pune mreže (magistrala i lokalni putevi). IFC kao dio svjetske banke i glavni konsultant na Projektu izgradnje hidroelektrana na Morači potpisao je ugovor za izvođenje istražnih radova na klizištu Đuđevina, kako bi se došlo do informacija da li klizište na bilo koji način ugrožava potencijalnu izgradnju HE na Morači. Sva dosadašnja istraživanja ukazuju da se radi o tehnički rješivim problemima. Izabrani izvođač je Energoprojekt Beograd, a podizvođač Zavod za ispitivanje građevinskih materijala i geotehniku Nikšić. Radovi na ispitivanju klizišta započeli su 26. marta i trajaće 6-7 mjeseci. Rezultati istražnih radova, zajedno sa ocjenom stanja klizišta, objaviće se prije završetka tenderskog procesa i kvalifikovani ponudjači će biti o tome obaviješteni. Pored ovoga budući koncesionar je obavezan da izvede dodatne istražne radove na klizištu Đuđevina, uradi glavni projekat i izvede radove na njegovoj stabilizaciji. Ukoliko istražni radovi pokažu da je sanacija klizišta tehno-ekonomski opravdana, tenderski proces će se normalno nastaviti. Ukoliko istražni radovi pokažu da sanacija nije opravdana, ponudjači će moći da koriguju svoje ponude u smislu spuštanja kote brane Andrijevo. U oba slučaja, budući koncesionar bi za potrebe izrade svog glavnog projekta morao da uradi odgovarajuće dodatne istražne radove. Dakle, cilj Vlade je da se sigurnosni aspekt bude na prvom mjestu, te ne smije biti ni jednog otvorenog pitanja koje bi ugrozilo Projekat.

O.13 Hidrologija

Prema hidrološkim podacima rijeka Morača bi u hidroakumulaciju Andrijevo sa kotom brane na 285 mnm, unosila godišnje vode za njena 4 punjenja. Ekološki ili minimalni protok utvrđen je u Nacrtu DPP-a, a na osnovu podataka iz Vodoprivredne osnove i preporuka iz Strateške procjene uticaja na životnu sredinu, koji preporučuju da je veoma važno održavati osnovni protok (minimalni protok) u rijeci Morači, koji je generalno jednak vrijednosti od 10% srednjeg protoka. Ovo bi trebalo detaljnije istražiti tokom pripreme EIA. Vodostaji, uzvodno od brana, su utvrđeni kotama normalnog uspora za sve 4 hidroakumulacije i kako je navedeno u Nacrtu DPP-a iznose: 81 mnm za Zlaticu, 119 mnm za Milunoviće, 155 mnm za Rasloviće i 285 mnm za Andrijevo. Sami uticaji hidrakumulacija (pozitivni i negativni) su dati u SPU.

O.14 Izmještanje objekata

Za dio objekata na teritoriji koja se potapa, predviđeno je njihovo izmještanje, a za dio se planira obeštećenje kroz proces eksproprijacije. U zoni zahvata DPP-a planiraju se površine za kompenzaciju izgubljenih sadržaja, kroz proširenje kapaciteta ili izgradnje novih, kao što je slučaj za škole. Za groblja je planirano njihovo izmještanje, na lokacije po želji rodbine, uz jasnu smjernicu da to bude na lokalnim grobljima u Morači. Dogovoreno je da u koordinaciji sa Lokalnom upravom Kolašina, mještani izraze svoje želje. Takođe predloženo je izmještanje Danilovog mosta. Podaci o nekretninama koji će biti potopljene formiranjem višenamjenskih akumulacija, preuzeti su iz zvaničnih podataka Uprave za nekretnine Crne Gore, projektne dokumentacije Elektroprivrede Crne Gore iz 1987, kao i verifikacijom sa raspoloživih ortofoto snimaka, pa imaju ažurnost na nivou dokumentacije iz koje su preuzeti. Kako je katastar urađen samo za područje desne obale Morače na

mjestu buduće akumulacije Zatica i na području buduće akumulacije Andrijevo, podaci o broju objekata na lijevoj obali Morače kod buduće akumulacije Zatica i na području budućih akumulacija Milunovići i Raslovići izvedeni su analizom orto-foto snimaka predmetnog područja iz jula 2007. godine.

Na osnovu tih izvora zbog formiranja akumulacija biće potopljeno 268 građevinskih objekata.

Površina tih objekata iznosi oko 21000 m², od čega je oko 93 % u privatnom (stambeni i pomoćni objekti), a oko 7% u državnom vlasništvu (škole, mjesne zajednice i privredni objekti).

Tu se nalaze objekti 2 osnovne škole: Međuriječje (400 m²) i Sreteška Gora (180 m²). U školskoj 2009/2010 radi samo škola u Međuriječju sa upisnih 56 učenika.

Seoskih puteva sa pripadajućim mostovima na prastoru planiranih akumulacija ima oko 17 km.

Pored toga, na prostoru planiranom za hidroakumulacije trenutno se nalazi i 20,46 ha njiva, 5,28 ha okućnica, 43,66 ha voćnaka i vinograda, 113,31 ha livada i dr.

Sa prostora planiranog za potapanja treba eshumirati i preko 150 grobova.

Što se tiče Elaborata o zaštite stanovništva zbog eventualnog rušenja brana - postoji detaljna dokumentacija u idejnim projektima u EPCG. Taj dio dokumentacije, nije javan, zbog osjetljivosti materije (rušenje brana ne mora biti posljedica samo zemljotresa). Ipak, ta dokumentacija biće dopunjena tokom izrade glavnih projekata kada će se vrlo precizno na osnovu katastarskih podataka odrediti i linija ugroženosti za ovakve slučajeve.

O.15 Katastrske podloge

Korišćene su najnovije katastrske podloge, koje su ažurnije od onih iz 1981 godine.

O.16 Klima

Svi uticaji (pozitivni i negativni) na klimu su dati u SPU. Hidrometeorološki zavod Crne Gore uradio je Klimatski model u kome je data procjena kako će se narednih godina, usled globalnih kretanja, mijenjati klima u reonu Morače i klimatskih promjena koje će se dešavati u okolini planiranih akumulacija. Došlo se do zaključka da su u pitanju vrlo male promjene, kako kada je riječ o padavinama, tako i kada je riječ o promjenama temperature i vlažnosti. Kompletan Klimatski model može se preuzeti sa sajta Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine www.mse.gov.me.

O.17 Koncesija

Način realizacije kapitalnih infrastrukturnih sistema i objekata su predmeti nekih drugih razvojnih dokumenata koje donose Skupština i Vlada, a ne prostorno-planske i urbanističke dokumentacije. Samo pitanje Koncesija je definisano Koncesionim aktom i nijesu predmet samog DPP-a. Tehničko/Ekonomska analiza koju je radila konsultantska kuća Poyry iz Švedske, je utvrdila da je Projekat, koji košta 543 miliona eura, finansijski održiv za period koncesije od 30 godina, o čijem trajanju će odluku donijeti Vlada ili Skupština Crne Gore u skladu sa Zakonom. Na kraju koncesionog perioda Koncesionar će izvršiti remont HE na Morači i predati ih u vlasništvo državi. Dakle, mi kao građani i država, nakon koncesionog perioda dobijamo besplatno 4 hidroelektrane sa proizvodnjom od 721 GWh godišnje, u odnosu na prosječnih 1800 GWh godišnje koliko se dobija iz postojećih hidroelektrana. Važno je napomenuti da je vijek trajanja HE preko stotinu godina i da prve hidroelektrane

napravljene u svijetu uspješno rade i danas. Pored toga, računa se da će se tokom i nakon koncesionog perioda potpunim infrastrukturnim opremanjem sliva stvoriti preduslovi neophodnog prostornog i privrednog povezivanja i funkcionisanja naselja, i time podstaći: razvoj malih naselja (manje od 50 stanovnika); smanjenje tendencije doseljavanja u prigradska naselja Podgorice i Kolašin; razvoj specijalnih funkcija (poljoprivrednih, turističkih, proizvodnih i dr.) u lokalnim centrima i većim seoskim naseljima, izgradnja djelova državne i lokalne infrastrukture i podizanje standarda opšte opremljenosti u lokalnim centrima i seoskim naseljima. Planirani su i dodatni društveni servisi u oblasti obrazovanja i zdravstva u vidu novih škola i zdravstvenih stanica.

O.18 Kote normalnog uspora brana

Predložena kota od 250 mm će biti razmatrana kao alternativno rješenje. To je inače rješenje koje je definisano kao druga varijanta iz Vodoprivredne osnove. HE Koštanica nije predmet ovog DPP, pa zbog toga i nije analizirana.

O.19 Kulturna baština i zaštita pejzaža

Pored već izvršenih istraživanja za Manastir Moraču čiji rezultati su prezentirani u Nacrtu DPP-a i SEA, pokrenute su i dodatne analize i izrada **Studije zaštite kulturne baštine u prostoru predmetnog plana**. Studija ima za cilj utvrđivanje režima i mjera zaštite, očuvanja i unapređenja kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline, kao i sagledavanje rizika i uticaja planiranih radova na stanje kulturnih dobara u obuhvatu Detaljnog prostornog plana višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači.

Studija treba da cjelovito dokumentuje kulturnu baštinu u obuhvatu DPP višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, da utvrdi mjere na osnovu kojih je moguće planirati istraživanja, zaštitu i korišćenje kulturnih dobara, da identifikuje kulturno-istorijske predjele i tragove ranijih kultura u predjelu sliva rijeke Morače, odnosno karakteristične interakcije čovjeka i prirode u ovom prostoru i da utvrdi mjere očuvanja i zaštite kulturnog pejzaža.

Polazeći od zatečenog stanja kulturne baštine i obima planiranih radova, Studija zaštite na osnovu Programskog zadatka koji čini njen integralni dio, treba da utvrdi i strategiju trajnog očuvanja, održivog korišćenja i unapređenja kulturne baštine u obuhvatu DPP višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači, uz navođenje jasnih uslova pod kojima je, s konzervatorskog aspekta moguće planirati intervencije predviđene planom višeg reda.

Studiju radi Republički zavod za zaštitu spomenika kulture sa Cetinja.

U Nacrtu DPP-a je konstatovano da je Manastir Morača već sada ugrožen sljedećim nepovoljnim uticajima: terasa na kojoj se manastir nalazi nema dovoljnu geotehničku stabilnost u uslovima zemljotresa, što je neposredna opasnost za manastir. Dakle, javnost treba upoznati sa činjenicom da se izgradnja HE na Morači i studija mora gledati upravo u kontekstu sanacije platoa manastira, a ne njegove devastacije. Predviđeno je geotehničko ojačavanje nestabilne obale jednom potpornom nasutom kamenom konstrukcijom, koja bi bila i estetski dotjerana tako da se potpuno uklopi u prirodni ambijent tog poteza kanjona.

Magistralni put koji prolazi neposredno pokraj manastira, a kojim prolaze i najteži kamioni, ugrožavaju konstrukciju manastira koja nije predviđena za takve dinamičke potrese.

Iz potoka koji protiče neposredno kraj manastira i koji se u vidu slapa sliva u korito Morače, voda se infiltrira u temelje manastira, odakle se kapilarno penje i vlaži zidove i razara freske u nižem dijelu crkve. S tim u vezi planirani su radovi na regulaciji potoka i drenažnoj zaštiti čitavog platoa kako bi se spriječilo prodiranje kapilarne vlage kroz temelje i zidove i njen destruktivan uticaj na freske.

U okviru građevinskih radova HE Andrijevo na manastirskom kompleksu će se izvršiti: sanacija i osiguranje geotehničke stabilnosti rječne terase; sanacija i hidroizolacija temelja manastira; regulacija potoka i dreniranje platoa i konzervatorski radovi. Zbog važnosti manastira odustalo se od najpovoljnijeg energetskeg rješenja – HE Andrijevo sa kotom normalnog uspora akumulacije 340 mnm, koje je zahtijevalo izmještanje manastira.

Za sanaciju platoa manastira planirano je 3 miliona €

O.20 Mreža naselja

DPP ne predviđa povećanje broja naselja.

O.21 Ostalo

Krovni dokument za izradu DPP-a je Prostorni plan Crne Gore do 2020 godine, koji je donešen paralelno i usaglašeno sa Nacionalnom strategijom održivog razvoja. Programski zadatak za izradu ovog planskog dokumenta(DPP) je urađen je uz saglasnost svih nadležnih državnih institucija, čija mišljenja su ugrađena u isti. U zahvatu DPP-a, čija granica je data u grafičkim priložima, vršiče se potpuna „urbanizacija“ odnosno projektovanje i građenje na osnovu UTU (urbanističko tehničkih uslova) i smjernica iz ovog plana. Ostala pitanja i komentari iz ove grupe su predmeti nekih drugih dokumenata i institucija.

O.22 Programski zadatak

U programskom zadatku i u Nacrtu DPP-a su precizno navedene kote normalnog uspora. Kote krune brana su projektantske kategorije, a ne planske i biće poznate kada budu urađeni projekti. Kote terase Manastira Morače precizno su date u grafičkom prilogu, a interpretacija u tekstualnom dijelu biće popravljena.

O.23 Realizacija investicije

Realizacija ovog plana u ovom trenutku zavisi od uspjeha raspisivanja međunarodnog tendera za izgradnju sistema kroz BOT aranžman. No predmet ovog plana nije samo izgradnja HE, već integralan razvoj ovog područja u svim oblastima, a na osnovu sagledanih potencijala. U tom scenariju razvoja, investitori će biti i iz inostranstva, država Crna Gora, lokalna samouprava, ali i kompanije i građani Crne Gore u područjima gdje ocjene da imaju interesa. Raspodjela prihoda od aktivnosti koje budu razvijani na osnovu koncesionog angažmana nijesu predmet DPP-a, već koncesionog akta i ugovora sa budućim koncesionarima. Sve procjene troškova i prihoda rađeni su na osnovu studije koju su za Svjetsku banku i Vladu Crne Gore radili renomirani konsultanti iz te oblasti. Sva ulaganja u infrastrukturu, kao posledica izgradnje hidroelektrana precizno su data u Nacrtu DPP.

O.24 Saobraćaj

Nijedno naselje na lijevoj obali Morače a koja su sada usmjerena na lokalni put Pjenavac - Sreteška Gora neće ostati bez odgovarajuće drumske veze ka svojim opštinskim centrima. U Nacrtu DPP je rađena detaljna analiza dostupnosti opštinskih centara Podgorice i Kolašina, naseljima iz sliva Morače i urađeno njihovo upoređivanje prije i poslije formiranja hidroakumulacija, uz pretpostavku da će biti izgrađena i planirana putna infrastruktura. U analizi je pokazano da će dostupnost svih 36 naselja sa područja Podgorice biti bolja, što nije slučaj sa Kolašinskim naseljima. Od 33 naselja iz opštine Kolašin, njih 9 će imati lošiju dostupnost do Kolašina, a 10 do Podgorice. U najgoroj poziciji su se našla naselja Sreteška Gora (18 stanovnika), Sela (71 stanovnik) i Petrova Ravan (61 stanovnik), koja potapanjem mosta Pjenavac gube pravu vezu na magistralni put Podgorica-Kolašin. Rješenje za ovaj problem je izuzetno tehnički zahtjevno i skupo, ali se na njemu radi, u traženju mogućnosti za izgradnjom novog mosta preko hidroakumulacije na odgovarajućoj lokaciji. U Nacrtu DPP-a je data trasa magistrale Pogorica-Kolašin i ona može pretrpjeti manje izmjene tokom projektovanja. Mreži lokalnih saobraćajnica, iako su one u nadležnosti lokalne uprave, će se u daljoj proceduri izrade plana posvetiti dodatna pažnja, kako bi smjernice za PUP Glavnog grada i Opštine Kolašin bile što preciznije. Pitanje povezivanja naselja Jasenov Do je u nadležnosti Opštine Kolašin. Zahtjev za lokalnim putem ka Veljem Dubokom je već dat u Nacrtu DPP-a, kao i magistralni status puta Podgorica - Kolašin. Ponovo će se izanalizirati trasa lokalnog puta od Dugog Laza do Prekobrađa.

Ne radi se o izmještanju, već o izgradnji 130 km novih lokalnih puteva, kao osnove razvoja ovog kraja. Precizna procjena koštanja će se uraditi u fazi projektovanja, ali i izrade PUP-a Podgorice i PUP-a Kolašin u kojima se oni definitivno definišu i usvajaju.

Ko plaća lokalne puteve nije predmet DPP-a. Predmet DPP-a je da te puteve planira. Lokalni putevi su u nadležnosti lokalne uprave. Međutim, na ovom području nema unutrašnje snage da sama opština iznese te investicije. Uostalom, kvalitet tih puteva kakav je danas, pokazuje kolika je ekonomska snaga tog područja da stvori bolje puteve i bolje uslove za stanovništvo. Naravno, da su ti uslovi življenja bolji ne bi se dešavala ni ovakva demografska pražnjenja. Dakle, na DPP-u je da te puteve planira, a na Državi, lokalnoj upravi i koncesionaru je da se dogovore ko će njihovu izgradnju finansirati.

O.25 Seizmika

Brane se danas projektuju za stepen seizmičkog rizika koji je mnogo veći nego što je moguć u području gradnje brana. Seizmičkim ispitivanjima je procijenjeno da se lokacije četiri brane nalaze u umjereno aktivnoj seizmičkoj oblasti, ali koju karakteriše relativno nizak nivo seizmičke opasnosti. Čak i u ovom slučaju, postupak seizmičkog monitoringa, prije izgradnje, tokom izgradnje i tokom eksploatacije HE, Vlada će shvatiti veoma ozbiljno i sprovesti proaktivno. Ukratko, brane bi mogle biti uništene samo u scenariju opšte kataklizme, a što bi se u tom slučaju odnosilo i na čitavu državu.

Brane Zlatca, Milunovići i Raslovići su blokovski tipovi brana koji se postavljaju u samo korito rijeke i takvi objekti se ne mogu srušiti pri bilo kakvim seizmičkim potresima. Andrijevo je lučna brana. I ona se projektuje da je ne mogu oštetiti zemljotresi. Brane se mogu rušiti zbog popuštanja bokova, ali to se dešava zbog loših proračuna. Sama tehnologija izgradnje brana je napredovala pa se rušenje nije dogodilo u posljednjih 50 godina.

Također, postoje i indukovani zemljotresi, ali su oni jako niskog stepena (2-3 od max 12 stepeni). Ove zemljotrese registruju smo instrumenti u neposrednoj okolini, a oni se postavljaju na samim tijelima brana i oko brana kako bi se posmatralo ponašanje brana tokom eksploatacije.

O.26 Tehnička rješenja

Dosadašnja iskustva pokazuju da je vijek brana za hidroakumlacije preko 100 godina. Brane se projektuju po standardima da izdrže sve očekivane zemljotrese. Vrste turbina koje će biti ugrađene će se definisati tokom projektovanja. Predviđeno je da sve 4 hidroelektrane rade sinhronizovano. Postojeća dokumentacija je ocijenjena validnom i pored protoka vremena od kada je rađena. Dokumentacija za ovaj projekat obuhvata oko 380 svesaka, vrijedna je 15 miliona eura i predstavlja najistraženiji hidroenergetski projekat u Crnoj Gori. Na osnovu Sporazuma o saradnji IFC, kao glavni konsultant na projektu, je u toku avgusta-septembra 2008 god. uradio Preliminarnu ocjenu za Projekat HE na Morači. U okviru Preliminarne ocjene izvršen je pregled postojeće dokumentacije za HE na Morači. Utvrđeno je da je dokumentacija za HE na Morači urađena na većem nivou nego što je to uobičajeno za slične projekte i da je dovoljna za potrebe tenderskog procesa za izbor Koncesionara za izgradnju HE na Morači. IFC je poznat po tome što je obezbjeđivao konsultantske usluge na realizaciji velikog broja sličnih projekata i pridržava se najstrožijih procedura Svjetske banke. Postojeća tehnička dokumentacija uključuje: Studije i dokumentaciju istražnih radova; Idejne projekti za sve četiri hidroelektrane, urađenu od strane Energoprojekt, Beograd i Elektroprojekt, Ljubljana; Glavne projekte za pripreme radove (predbrane, optočni tuneli, putevi) za sve četiri hidroelektrane, urađene od strane Energoprojekt, Beograd, i Elektroprojekt, Ljubljana; Program istražnih radova za nivo Glavnog projekta, urađen od strane Energoprojekt, Beograd; Aktualizaciju investiciono-tehničke dokumentacije, Energoprojekt, Beograd. Izvedeni su i istražni radovi na nivou neophodnom za Idejni projekat i na nivou neophodnom za glavne projekte pripremljenih radova. Sadašnje projektno rješenje uradio je Energoprojekt, Beograd, odnosno IBE Elektroprojekt, Ljubljana, u periodu od 1986. do 1989. godine, a koji je ažuriran 1998. Dakle nije staro 40 godina. To što su istraživanja počela još prije 40 ili 50 godina samo može biti pozitivno za projekat.

O.27 Tehnička rješenja – alternative

U najvećem broju komentara se direktno ili posredno sugerise da se na istom nivou planski izanalizira II varijanta Vodoprivredne osnove, sa čim se Obrađivač slaže.

Predlažu se i druge varijante (rješenje akademika Vlahovića i dr.), ali za njih Obrađivač u ovom momentu ne može tvrditi da bi omogućivale ostvarenje državnih razvojnih ciljeva iz Programskog zadatka.

O.28 Turizam, poljoprivreda i ribarstvo

Projekcije u turizmu su rađene na osnovu ozbiljnih analiza, a zasnovane su na potencijalima područja, izuzetnih prirodnih vrijednosti i površine od približno 800 km², koje se nalazi u neposrednom zaleđu Glavnog grada. Dakle, da li će te projekcije biti i u kojoj mjeri realizovane, zavisi u prvom redu od realizacije planom predviđenog infrastrukturnog opremanja područja sliva Morače. Naravno Obrađivač prihvata ocjene da je to preambiciozno i u novim projekcijama će se više baviti onim što je moguće ostvariti u

planskom periodu do 2020 godine, a konačnu valorizaciju potencijala ostaviti za postplanski period, ali i za planiranje u PUP-ovima Podgorice i Kolašina.

Detaljni prostorni plan za područje višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači ne samo što ne planira potapanje kanjona Mrtvice i Male Rijeke, već sasvim suprotno, radi na njihovoj turističkoj valorizaciji izgradnjom pristupnih pješačkih staza i ostalih pratećih elemenata. Takođe, radiće se na izmještanju Danilovog mosta, traženjem prikladne lokacije na rijeci Mrtvici.

Razvoj ribarstva je planiran u kontekstu održivog turizma, sa ograničenim kavezim uzgojem. Smatra se da bi razvoj ribarstva bio komplementaran onom koji se spravodi na Skadarskom jezeru, a nikako konkurentan. Isto važi i za poloprivredne djelatnosti uključujući i stočarstvo, uzgoj voća, proizvodnju meda i dr.

O.29 Usklađenost sa drugim dokumentima

DPP je konsultovao svu pomenutu dokumentaciju. Literatura koja je korišćena je navedena u dokumentu, bez ambicije da prenosimo i literaturu kojom se ta literatura izvorno koristila. Osnova DPP za višenamjenske akumulacije na Morači je PPCG do 2020 god, koji je rađen na osnovu sve relevantne prethodne dokumentacije: prethodnog Prostornog plana Crne Gore, svih državnih strategija i mnogih projekata koji su rađeni. Rađena su važna studijska istraživanja za sve ono što je pominjano kao problemi oko: klizišta, geologije, prirodnih uslova u njima je detaljno i elaborirano.

O.30 Vodosnabdijevanje i komunalna opremljenost

DPP-om je na odgovarajući način tretirano pitanje otpadnih voda. Sveobuhvatno korišćenje voda za različite namjene (energija, piće, navodnjavanje i dr.) biće definisano Planom upotrebe voda slivnog područja Morače, koji će u zakonitoj proceduri biti urađen u narednih 3-4 godine.

O.31 Zaposlenost – radna mjesta

Podaci o zaposlenju su dati u Ekonomsko-tržišnoj projekciji. Nova radna mjesta zavisice od realizacije planom predviđenih investicija. Struktura radnih mjesta je data po sektorima i po naseljima, kako u neposrednom okruženju višenamjenskih akumulacija tako i u čitavom području sliva Morače uzvodno od Zlatice.

Pitanje obrazovanja i edukacije nije pitanje za DPP već za obrazovni sistem ili Zavod za zapošljavanje koji treba to da uključi u svoje programe obuke i doedukacije. S obzirom da će period izgradnje i eksploatacije trajati malo duže, to ima prostora i za Univerzitet i sve relevantne institucije da izrade plan i program edukacije i za ovu oblast.

O.32 Zaštita životne sredine

Pitanja zaštite životne sredine su po prirodi stvari tretirana u SEA, a sve preporuke na primjeren način DPP je ugradio u planska rješenja. Do kraja, odnosno izrade Predloga DPP, preporuke SEA će biti ugrađene u konačne smjernice u DPP-a, a za zonu detaljne razrade će biti pretočene u djelove urbanističko tehničkih uslova.

ZAKLJUČCI

Javna rasprava je bila odlično organizovana i omogućila kvalitetnu razmjenu informacija.

Javna rasprava je izazvala veliko interesovanje kako stručne tako i laikče javnosti, NVO sektora i ocijenjeno da je sprovedena transparentno, otvorena za sve prijedloge, kritike, sugestije.

Generalno uzevši:

Sve rasprave su bile konstruktivne i opšti je utisak da nije bilo protivljenja izgradnji HE.

Međutim, preovladalo je mišljenje da je u materijalu trebalo prezentirati više alternativnih rješenja, preispitati sve aspekte održivosti, pa se opredijeliti za rješenje koje ima najmanje negativnih uticaja na životnu sredinu.

Javnost je posebnu brigu iskazala za Manastir Moraču a i za ostale spomenike kulture, u zoni zahvata Plana, s obzirom da, osim za Manastir Moraču, nijesu postojala istraživanja za ovo područje.

Velika briga iskazana je za očuvanje bioiverziteta. Posebno su predstavnici NVO sektora ukazivali da za ovo područje nema dovoljno podataka iz ove oblasti te da treba uraditi nova istraživanja i dodatne studije.

Ukazano je i na nerealne ekonomske analize.

Imajući u vidu sve primjedbe, preporuke, sugestije, koje je, posebno stručna javnost, iskazala prije i u toku javne rasprave, ocijenjeno je da bi odgovori na dobar dio pitanja bili jasniji, da su na istom nivou obrađene i neka druga alternativna rješenja, koja bi na uštrb realizacije ekonomskih ciljeva, imala manje negativne uticaje na životnu sredinu, i ako su ta rješenja predložena deklarativno kroz Strategiju razvoja energetike.

Obrađivač Plana će nastavljajući rad na izradi DPP-a uraditi odgovarajuća alternativna rješenja.

Jedno od rješenja bi bila i druga varijanta Vodoprivredne osnove, koja zadržava akumulacije Zlatica, Milunovići i Raslovići na isti način, dok se formira akumulacija Andrijevo sa kotom normalnog uspora na 250 mnm.

Takođe će se ostaviti mogućnost da se u DPP-u razradi i planski provjeri i neko drugo rješenje, koje nudi manje negativne uticaje na životnu sredinu a može proisteci kao inicijativa potencijalnih investitora.

Cijeneci sugestije na koje je tokom javne rasprave ukazano već je:

- Ugovorena je izrada **Studije zaštite kulturne baštine u prostoru predmetnog plana**. Studija ima za cilj utvrđivanje režima i mjera zaštite, očuvanja i unapređenja kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline, kao i sagledavanje rizika i uticaja planiranih radova na stanje kulturnih dobara u obuhvatu Detaljnog prostornog plana višenamjenskih akumulacija na rijeci Morači.
- Ugovorena je izrada **Izveštaja o dopuni postojećeg fonda podataka o biodiverzitetu u zoni zahvata DPPa za višenamjenske akumulacije na rijeci**

Morači, kao i Studije zaštite biodiverziteta u zoni zahvata Detaljnog prostornog plana za višenamjenske akumulacije na rijeci Morači

Uradice se dodatne ekonomske i druge analize u odnosu na alternativna rješenja a u **cilju dobijanja planskog dokumenta kojim će se zadovoljiti svi aspekti održivosti.**

PRILOZI

1. Projektni zadatak za Studiju kulturne baštine
2. Projektni zadatak za Studiju Biodiverziteta
3. Projektni zadatak za Studiju istraživanja klizišta Đuđevina